

ΒΟΡΕΙΟΣ ΗΠΕΙΡΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ

ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ

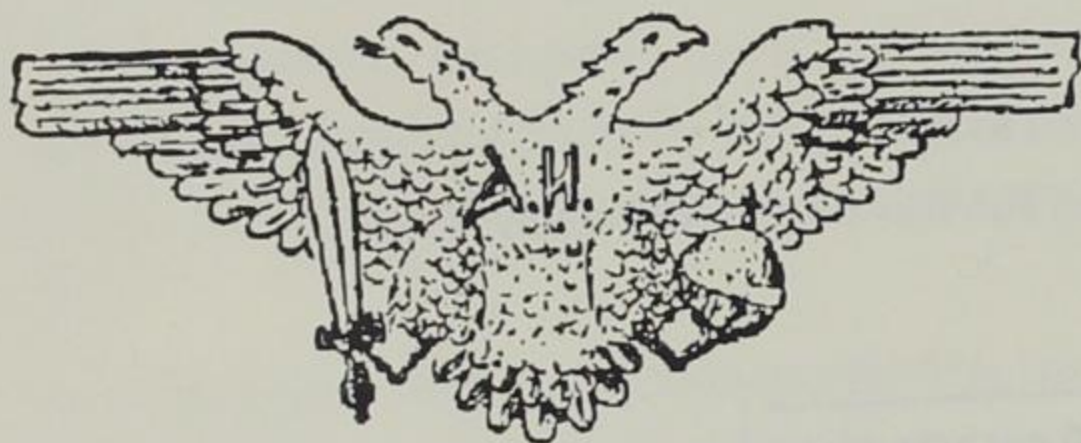
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΒΟΡΕΙΟΣ ΗΠΕΙΡΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

β' έκδοση

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1995

ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ - ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

Κείμενα - Επιμέλεια

π. Αναστάσιος Γκοτσόπουλος

Γιάννης Ηλ. Εμίρης

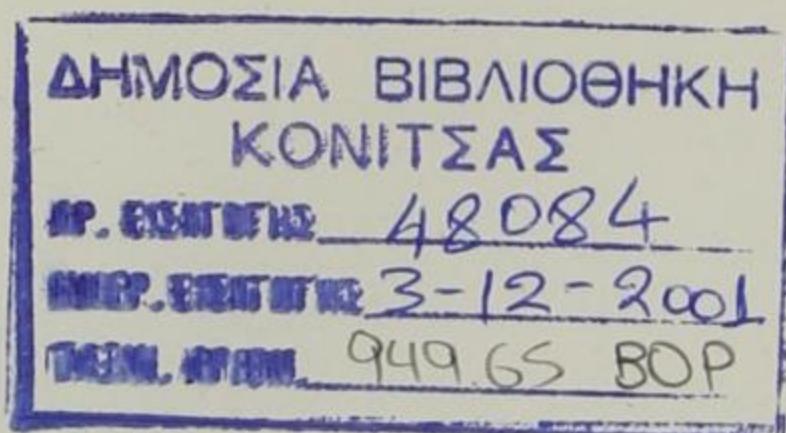
Καλλιτεχνική Επιμέλεια

Εύη Γεωργαντζή

Παραγωγή

Δ.Πρίφτης και Υιοί Ο.Ε.

© Πνευματικό Κέντρο Δήμου Αθηναίων, 1994

ΚΟΔ. ΕΓΓ. 7213

Οργανωτική επιτροπή εκδηλώσεων

Αιμιλία Γερουλάνου (πρόεδρος), Γιάννης Ηλ.Εμίρης (συντονιστής), π. Αναστάσιος Γκοτσόπουλος, Αικατερίνη Δασκαλάκη, Λίζα Έβερετ, Στάθης Ραπακούλιας, Αγλαΐα Σταυριανοπούλου, Βίκτωρ Παπαζήσης

Διοικητικό Συμβούλιο Πνευματικού Κέντρου Δήμου Αθηναίων

Πρόεδρος: Δημήτρης Λ. Αβραμόπουλος, Δήμαρχος Αθηναίων

Αντιπρόεδρος: Έλλη Ευαγγελίδου

Μέλη: Γιάννης Ηλ. Εμίρης, Άννα Φιλίνη, Μάνος Χαριτάτος, Κατερίνα Χέλμη, Μαρία-Κατερίνα Καμβασινού, Μάρω Κοντού, Σπύρος Μερκούρης, Ελευθέριος Παπαδόπουλος, Φώτης Παπαθανασίου, Λούη Πασαλάρη, Μαρία Στεφάνου, Μπέτυ Βαλάση, Ίων Βορές.

Διευθύντρια: Ασπασία Ηλιοπούλου

Η αναδρομή στην ιστορία και τον πολιτισμό της Βορείου Ηπείρου παρουσιάζει την έντονη εικόνα του ελληνισμού και των αγώνων του για ανεξαρτησία, αξιοπρέπεια, για το δικαίωμα στις ρίζες του.

Η Βόρειος Ήπειρος είναι ένα κομμάτι της ιστορίας του ελληνισμού. Έχει δική της συμβολή στους εθνικούς αγώνες, στη διατήρηση της γλώσσας, στη δημιουργία του πολιτισμού. Ο ελληνισμός ζει εκεί σε δύσκολες συνθήκες και αξίζει η κάθε προσπάθεια ώστε να μη γίνονται διακρίσεις εις βάρος του με την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Σήμερα που η ιστορία του κόσμου καταγράφεται με νέες ταχύτητες και άλλες προτεραιότητες, είναι ανάγκη δίπλα στην αφυπνισμένη συνείδηση να λειτουργήσει και ο ορθολογισμός. Πρώτη και αναγκαία προϋπόθεση: η γνώση. Αρκεί να δει κανείς τη μεγάλη και διαχρονική περιπέτεια της ελληνικής παιδείας στη Βόρειο Ήπειρο για να το αντιληφθεί.

Στην απόκτηση της γνώσεως αποσκοπεί και η έκθεση "Βόρειος Ήπειρος: Ελληνισμός μέσα στο Χρόνο" που παρουσιάζει το Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων στα πλαίσια των ευρύτερων εκδηλώσεων του για τόπους και χρονικές περιόδους όπου ο ελληνισμός έζησε, δημιούργησε, βασανίστηκε, άφησε όμως ανεξίτηλη τη σφραγίδα της παρουσίας του, καθώς και τούτη η έκδοση που επιγραμματικά καταγράφει τον πολιτισμό και τον ηρωισμό των Ηπειρωτών μέσα στους αιώνες.

Η έκδοση αυτή αφιερώνεται στη μνήμη του Μητροπολίτη Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανής και Κονίτσης κυρού Σεβαστιανού.

Η Ήπειρος

3.000 χρόνια ιστορίας συνδέουν το γεωγραφικό χώρο της Ηπείρου με τον Ελληνισμό. "Αρχέγονος Ελλάς Ήπειρος" αναφέρει ο Πτολεμαίος, ενώ ο Αριστοτέλης την αποκαλεί "Ελλάδα την αρχαία".

Η Γη του Πύρρου πήρε το όνομά της από την αδελφή του Πενθέα, την εγγονή του Κάδμου και της Αρμονίας η οποία έφθασε εκεί με τα λείψανα του αδελφού της για ν' αφήσει κι αυτή την τελευταία της πνοή στο ιερό δάσος της Χαωνίας.

Ο Στράβων, γεωγράφος και ιστορικός του 4ου μ.Χ. αιώνας, προσδιορίζει τα όρια της Ηπείρου στην Εγνατία οδό που ξεκινούσε από το Δυρράχιο -την αρχαία Επίδαμνο- και προχωρούσε ανατολικά παράλληλα με το Γενούσο ποταμό: "ταύτην δε την οδόν (την Εγνατία) εκ των περί την Επίδαμνον και την Απολλωνίαν ιούσιν, εν δεξιά μεν εστι τα Ηπειρωτικά έθνη κλυζόμενα τω Σικελικώ πελάγει μέχρι του Αμβρακικού κόλπου, εν αριστερά δε τα όρη των Ιλλυριών"

Για την εθνική ταυτότητα των κατοίκων της περιοχής ο Προκόπιος, ιστορικός του 6ου μ.Χ. αιώνας, αναφέρει: "Έλληνες εισί, Ηπειρώται καλούμενοι, άχρις Επιδάμνου πόλεως ήπερ επιθαλαττία οικείται".

Χάρτης που παρουσιάζει τις ευρωπαϊκές περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας διαχωρισμένες κατά εθνότητα, 1.800 μ.Χ.

Η Αρχαία Εποχή

Οι σχέσεις των Ελλήνων με την Ήπειρο χάνονται στο βάθος των μυθικών χρόνων. Ο θηβαϊκός μυθολογικός κύκλος θέλει το βασιλέα των Θηβών, τον Κάδμο, να φθάνει στην ηπειρωτική γη και να πεθαίνει κοντά στον ποταμό Δρίνο. Οι Αργοναύτες έφθασαν στην Ήπειρο και έκτισαν τις πόλεις Ωρικό, Αμάντια, Βουθρωτό και Απολλωνία.

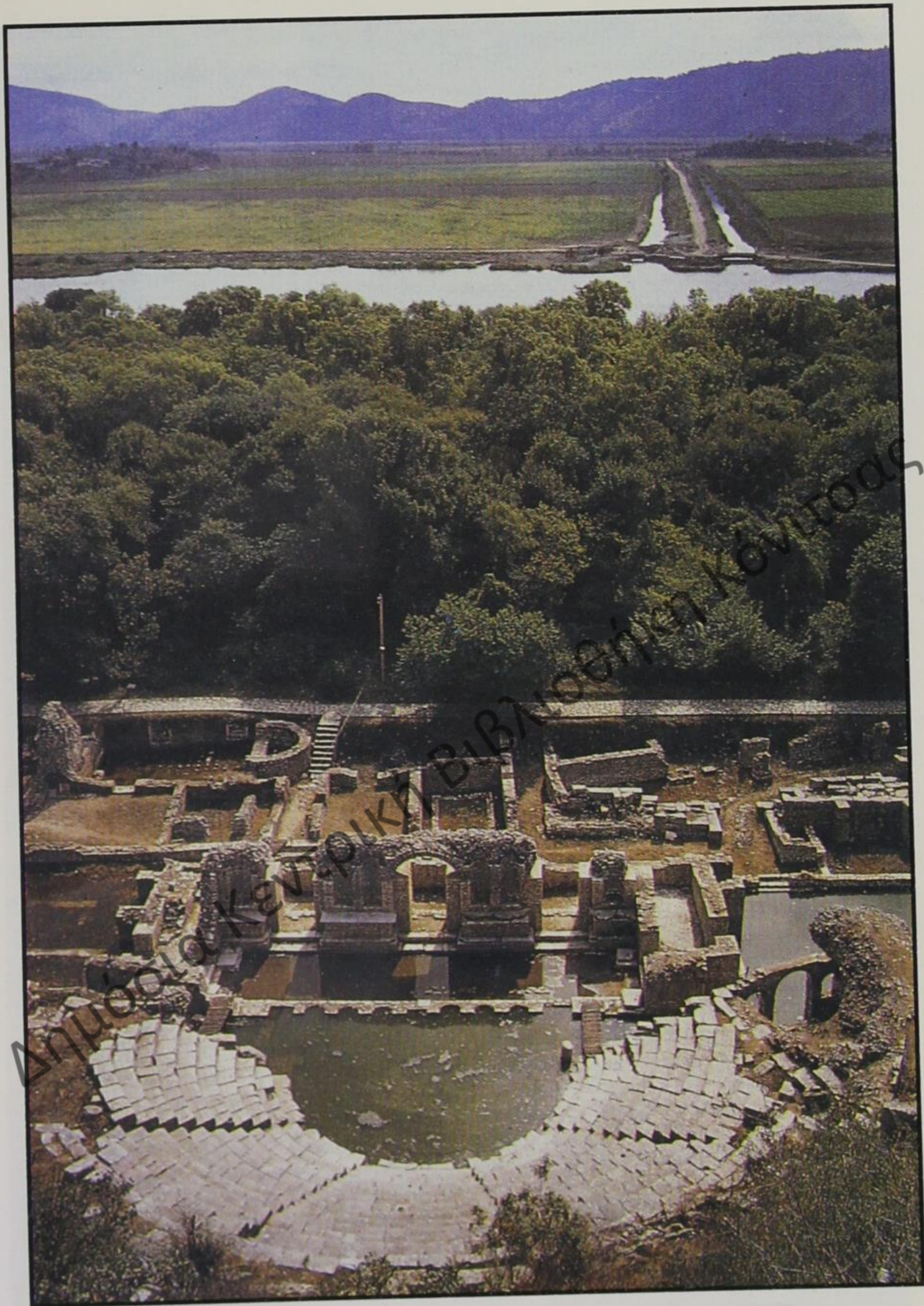
Ο Ηρακλής και ο Οδυσσέας πέρασαν κι αυτοί από την Ήπειρο. Σύμφωνα με τον τρωϊκό κύκλο, ο Αχιλλέας και ο Νεοπτόλεμος βασίλευαν στην ηπειρωτική φυλή των Μολοσσών.

Στους ιστορικούς χρόνους το μαντείο της Δωδώνης έγινε θρησκευτικό κέντρο όλων των Ηπειρωτών αλλά και ιερός τόπος για όλους τους Έλληνες.

Στον Πελοποννησιακό Πόλεμο οι κάτοικοι της Επιδάμνου (σημερινό Δυρράχιο) πολέμησαν στο πλευρό των Αθηναίων και των Κερκυραίων.

Σε όλες τις Ολυμπιάδες έπαιρναν μέρος αθλητές από την Ήπειρο, όπως κι απ' όλα τα άλλα μέρη της Ελλάδος.

Τα μνημεία του ελληνισμού είναι κατάσπαρτα στην ηπειρωτική γη και κυρίως στο βόρειο τμήμα της. Αρχαιολογικά ευρήματα έχουν βρεθεί στην Επίδαμνο (Δυρράχιο), στην Απολλωνία (Πογιάκι, Φιέρι), στην Αντιπάτρεια (Μπεράτι), στη Βύλλιδα (Μπαλς), στην Αμάντια (Πλιόσι), στο Ωρικό και στη Χίμαιρα (Χειμάρρα), στον Πάνορμο, στην Αντιγονεία (Τεπελένι), στη Φοινίκη, στον Ογχησμό και στο Βουθρωτό (Αγ. Σαράντα), στην Αδριανούπολη - Δρυϊνούπολη (Δρόπολη).

Θέατρο Βουθρωτού Αγίων Σαράντα 3ος αιώνας π.Χ.

Ο Βασιλιάς Πύρρος

Κορυφαία στιγμή της αρχαίας ιστορίας της Ηπείρου και τελευταία αναλαμπή του ελληνισμού πριν τη ρωμαϊκή εποχή υπήρξε η βασιλεία του Πύρρου (318 - 272 π.Χ.).

Ο Πύρρος καταγόταν από τη φυλή των Μολοσσών. Κατόρθωσε να συνενώσει τα ηπειρωτικά φύλα και να ενώσει διοικητικά την Ήπειρο από τον Αχελώο έως τον Αώο ποταμό. Αργότερα προχώρησε βορειότερα μέχρι το Δυρράχιο υποτάσσοντας και ιλλυρικά φύλα. Ο Δίων αναφέρει σχετικά: "Οι εν τω Ιλλυρικώ δυνάσται εθεράπευον αυτόν".

Πέρα από στρατιωτική ιδιοφυΐα, ο Πύρρος φρόντισε την οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη της Ηπείρου: έκτισε πόλεις, κατασκεύασε γέφυρες, δρόμους, θέατρα, ναούς, έκοψε νομίσματα και γενικά κατέστησε την Ήπειρο ισχυρότατη δύναμη βγάζοντας την από την απομόνωση.

Η τολμηρή του όμως απόφαση να στραφεί εναντίον των Ρωμαίων υπήρξε καταστρεπτική. Βαδίζοντας προς τη Ρώμη αντιμετώπισε το ρωμαϊκό στρατό στον Άσκλο της Απουλίας. Νίκησε, αλλά οι απώλειές του ήταν τέτοιες που δεν μπόρεσε να ανταπεξέλθει στη συνέχεια. Επρόκειτο για την "Πύρρειο νίκη". Πριν αναγκασθεί να υποχωρήσει έστειλε πλοΐα λάφυρα στο Δωδωναίο Δία με την επιγραφή: "Βασιλεύς Πύρρος και Απειρώται και Ταραντινοί απο Ρωμαίων και των συμμάχων Δί Ναιά".

Μετά τον Πύρρο η Ήπειρος ακολούθησε τη μοίρα ολόκληρης της Ελλάδος και υπετάγη στους Ρωμαίους.

Προτομή του Πύρρου ρωμαϊκό αντίγραφο. Αρχαιολογικό Μουσείο Νάπολης.

Χριστιανισμός και Βυζάντιο

Ο Απόστολος Παύλος κήρυξε ο ίδιος το Χριστιανισμό στην Ήπειρο. Σύμφωνα με τη δική του μαρτυρία (Τιτ. 3,12) παρέμεινε ολόκληρο χειμώνα στη Νικόπολη και τη χρησιμοποίησε ως βάση ιεραποστολικών εξορμήσεων σε ολόκληρη την Ήπειρο, την Ιλλυρία και τη Δαλματία (Ρωμ. 15, 19 και Β΄ Τιμ. 4, 10-11).

Πολλοί χριστιανοί μαρτύρησαν στην Ήπειρο κατά τους πρώτους αιώνες. Αναφέρονται χαρακτηριστικά ο Άγιος Αστείος, επίσκοπος Δυρραχίου (98 μ.Χ.) ο ιερομάρτυς Ελευθέριος, επίσκοπος Αυλώνος (120 μ.Χ.), ο Αγ. Δονάτος, επίσκοπος Φοινίκης (250 μ.Χ.).

Ήδη από τις αρχές του 4ου αιώνα υπήρξε πλήρης διοικητική οργάνωση της Εκκλησίας σε επισκόπους, ενώ επίσκοποι από την Ήπειρο (Νότιο και Βόρειο) ήταν παρόντες στις πρώτες, ήδη, οικουμενικές συνόδους.

Ο Διοκλητιανός και ο Μέγας Κωνσταντίνος διαίρεσαν διοικητικά την ενιαία Ήπειρο σε Παλαιά (με πρωτεύουσα τη Νικόπολη) και Νέα (με πρωτεύουσα το Δυρράχιο).

Κατά τη βυζαντινή και τη μεταβυζαντινή περίοδο η ανάπτυξη των τεχνών στην Ήπειρο υπήρξε ραγδαία. Οι παλαιοχριστιανικές βασιλικές στο Βουθρωτό, τη Βύλλιδα, την Αμάντια και το Μεσαπλάι διακοσμούνται από θαυμάσια ψηφιδωτά.

Κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο δημιουργούνται θαυμάσιοι ναοί στο Λάμποβο, στο Ζερβάτι, στη Δούβιανη Αργυροκάστρου, στο Μεσοπόταμο Αγίων Σαράντα, στην περιοχή της Κορυτσάς (Μπόρια, Μπομποσίτσα, Κοκαμιά, Μοσχόπολη) καθώς και στο Μπεράτι.

Ωραία Πύλη του ναού της Ευαγγελιστρίας στο Μπεράτι. Δεύτερο ήμισυ 16ου αιώνας.

Γεώργιος Καστριώτης - Σκεντέρμπεης

Η πρώτη καταστροφή και υποταγή της Κωνσταντινουπόλεως στους Φράγκους (1204 - 1260) βρίσκει την Ήπειρο με το περίφημο Δεσποτάτο να κρατά ακμαίο το δυτικό τμήμα του κράτους.

Για δύο περίπου αιώνες, το Δεσποτάτο της Ηπείρου εκτεινόμενο από την Άρτα έως το Δυρράχιο, συντηρεί και διασώζει τη βυζαντινή παράδοση.

Όταν, λίγο αργότερα, αρχίζει η κατάκτηση της Ηπείρου από τους Τούρκους, οι Χριστιανοί Ηπειρώτες του Βορρά αντιστέκονται με αρχηγό το Γεώργιο Καστριώτη-Σκεντέρμπεη, ο οποίος χρησιμοποιεί ως σημαία του το βυζαντινό δικέφαλο αετό σε φόντο πορφυρό.

Η εθνικότητα του Καστριώτη έχει αμφισβητηθεί είναι όμως χαρακτηριστικό ότι ο Marini Barletii, πρώτος του βιογράφος, τον αποκαλεί "ηπειρώτη πρίγκηπα" και "Ηγεμόνα των Ηπειρωτών", ενώ ολόκληρη η βιογραφία αναφέρεται μόνο σε Ηπειρώτες και καθόλου σε Αλβανούς.

Ο ίδιος ο Σκεντέρμπεης απευθυνόμενος προς τον ηγεμόνα του Τάραντα Ιωάννη Αντώνιο γράφει "οι προπάτορες ημών ήσαν Ηπειρώτες, εκ των οποίων ηγέρθη εκείνος ο Πύρρος του οποίου την ορμήν μόλις οι Ρωμαίοι ηδυνήθησαν να αντικρούσουν".

Τέλος, ο βιογράφος του Αλή Πασά ο Αχμέτ Μουφίτ γράφει για τον Καστριώτη: το έτος 1443 δραπέτευσε από το οθωμανικό στρατόπεδο του Μοράβα ο Έλληνας ηγεμόνας Καστριώτης και πήγε στην έδρα των προγόνων του την Κρούα.

*Episcopum Goticis defendi solus ab armis,
Dum gladius fulens omnia quatq; metis;
Vixitrem placida tandem me morte viderunt,
Non mihi, sed patrie fata dolenda vider.*

Γεώργιος Καστριώτης - Σκεντέρμπεης. Μουσείο Ιστορίας της Τέχνης, Βιέννη.

Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός

Τη ζοφερή περίοδο της τουρκικής σκλαβιάς ο Ελληνισμός της Βορείου Ηπείρου υπέμεινε κι αυτός τα πάνδεινα. Η κραυγή αγωνίας του πατρο-Κοσμά "δεν βλέπετε ότι ηγρίωσε (το Γένος) από την αμάθεια και εγίναμεν ωσάν θηρία", αποτελεί αδιάψευστη μαρτυρία της τραγικότητας του ελληνισμού στην Ήπειρο.

Η παρουσία των φωτισμένων δασκάλων του Γένους, Επισκόπων Δρυϊνουπόλεως Ματθαίου, Αργυροκάστρου Σοφιανού και του Νεκταρίου Τέρπου ήταν ανασταλτικός παράγοντας των εξισλαμισμών.

Ο άνθρωπος όμως που συνέδεσε το όνομά του με τον Ευαγγελισμό του Γένους είναι αναμφισβήτητα ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός, "ο Άγιος των σκλάβων". Ο Άγιος Κοσμάς γεννήθηκε στο Μ. Δένδρο Αιτωλοκαρνανίας. Σε νεαρή ηλικία πήγε στο Άγιο Όρος, όπου παρακολούθησε ανώτερα μαθήματα στην Αθωνιάδα Σχολή. Στη συνέχεια ενεγράφη ως μοναχός στην Ι.Μ. Φιλοθέου όπου μόνασε για είκοσι χρόνια.

Ακούγοντας όμως την ευαγγελική προτροπή "μηδείς το του εαυτού ζητείτω αλλά και το του ετέρου έκαστος" εγκατέλειψε την αθωνική ηρεμία, πήρε ευχή από τον Πατριάρχη και ξεκίνησε το μαραθάνιο έργο του: αποστολικό έργο, ευαγγελισμού και σωτηρίας του σκλάβου γένους. Γύρισε όλη τη χώρα από τα νησιά του νοτιοανατολικού Αιγαίου μέχρι τις βορειοδυτικές άκρες του Ηπειρωτικού Ελληνισμού. Το κήρυγμα του συνοψίζετο στη φράση: "Χριστός εσταυρωμένος αλλά και αναστημένος".

"Έως τριάκοντα επαρχίας διήλθον, δέκα σχολεία Ελληνικά εποίησα, διακόσια δια κοινά γραμματα" αναφέρει σε επιστολή του στον αδελφό του ιερομόναχο Χρυσάνθο. Ο πατρο-Κοσμάς με το απλό αλλά πνευματοφόρο κήρυγμα του στήριξε την ελπίδα του λαού και κράτησε άσβεστη τη φλόγα της Ελευθερίας.

Το κήρυγμα του δεν το άντεξαν οι Τουρκαλβανοί και στις 24 Αυγούστου 1779 τον απαγχόνισαν στο Κολικόντασι του Φιέρι.

Με το μαρτυρικό του αίμα αγίασε τη βορειοηπειρωτική γη που τόσο την αγάπησε και τόσο αγωνίστηκε γι' αυτή.

Εικόνα του Αγίου Κοσμά. Ναός Αγ. Κοσμά, Κολλικόντασι του Φιέρι. Φωτογραφία Κ.Μανώλη.

Παιδεία

Η Ελληνική Παιδεία στα χρόνια της Τουρκοκρατίας κράτησε άγρυπνη την εθνική συνείδηση και συνετέλεσε σημαντικά στη διατήρηση των παραδόσεων του υποδούλου ηπειρωτικού ελληνισμού.

Στην Ήπειρο, ο κατ'εξοχήν φορέας που στήριξε και ενίσχυσε την παιδεία ήταν η Εκκλησία. Όλα σχεδόν τα μοναστήρια της Ηπείρου και ιδιαίτερα του βορείου τμήματός της, στέγαζαν ή και συντηρούσαν σχολεία· εκεί μαθήτευαν και οι δασκάλοι, - συνήθως ιερείς - που απλώνονταν σε ολόκληρη την Ήπειρο για να μεταδώσουν την ελληνική παιδεία και τον ελληνισμό.

Ονομαστές ήταν οι σχολές στις περιοχές Δελβίνου, Αργυροκάστρου, Χειμάρρας, Κορυτσάς αλλά και οι σχολές στο Μπεράτι και τον Αυλώνα.

Πολύ πριν ιδρυθούν διδασκαλεία στην υπόλοιπη Ελλάδα, στο Κεσοράτι Αργυροκάστρου λειτουργούσε η πρώτη παιδαγωγική ακαδημία, τα περίφημα Ζωγράφεια Διδασκαλεία αρρένων και θηλέων που ίδρυσε ο Μεγάλος Ευεργέτης Χρηστάκης Ζωγράφος (1820-1898). Τα Διδασκαλεία αυτά έδιναν τη δυνατότητα να σπουδάσουν με δωρεάν παρεχόμενη διατροφή, διαμονή και ενδυμασία εξήντα άποροι μαθητές από τις επαρχίες ολόκληρης της Ηπείρου. Οι απόφοιτοι των Ζωγραφείων Διδασκαλείων ήταν υποχρεωμένοι να διδάξουν σε σχολές της Ηπείρου.

Την εντυπωσιακή άνθιση της ελληνικής παιδείας στη Β. Ήπειρο επικαλέσθηκαν και οι βορειοηπειρώτες σε υπόμνημα τους προς την Πρεσβευτική Διάσκεψη του Λονδίνου στις 13 Ιουλίου 1913 για να αποδείξουν την αδιαμφισβήτητη ελληνικότητά τους. Αναφέρουν επί λέξει για το νομό Αργυροκάστρου: " ουδείς συνήγορος της αλήθειας και της πραγματικότητας καλύτερος του αριθμού εφώ και προς τους άνω παραθέτομεν και τας εξής ίνα πιστοποιηθεί εναργώς και ως Ελλήνων δύναμις και τα απαράγραπτα ημών δικαιώματα:

Εκκλησίες και παρεκκλήσια 660

Ιερείς 259

Σχολεία άρρενα 1 176 (τούτων αστικά 21)

Σχολεία θηλέων 70

Μοναστήρια 46

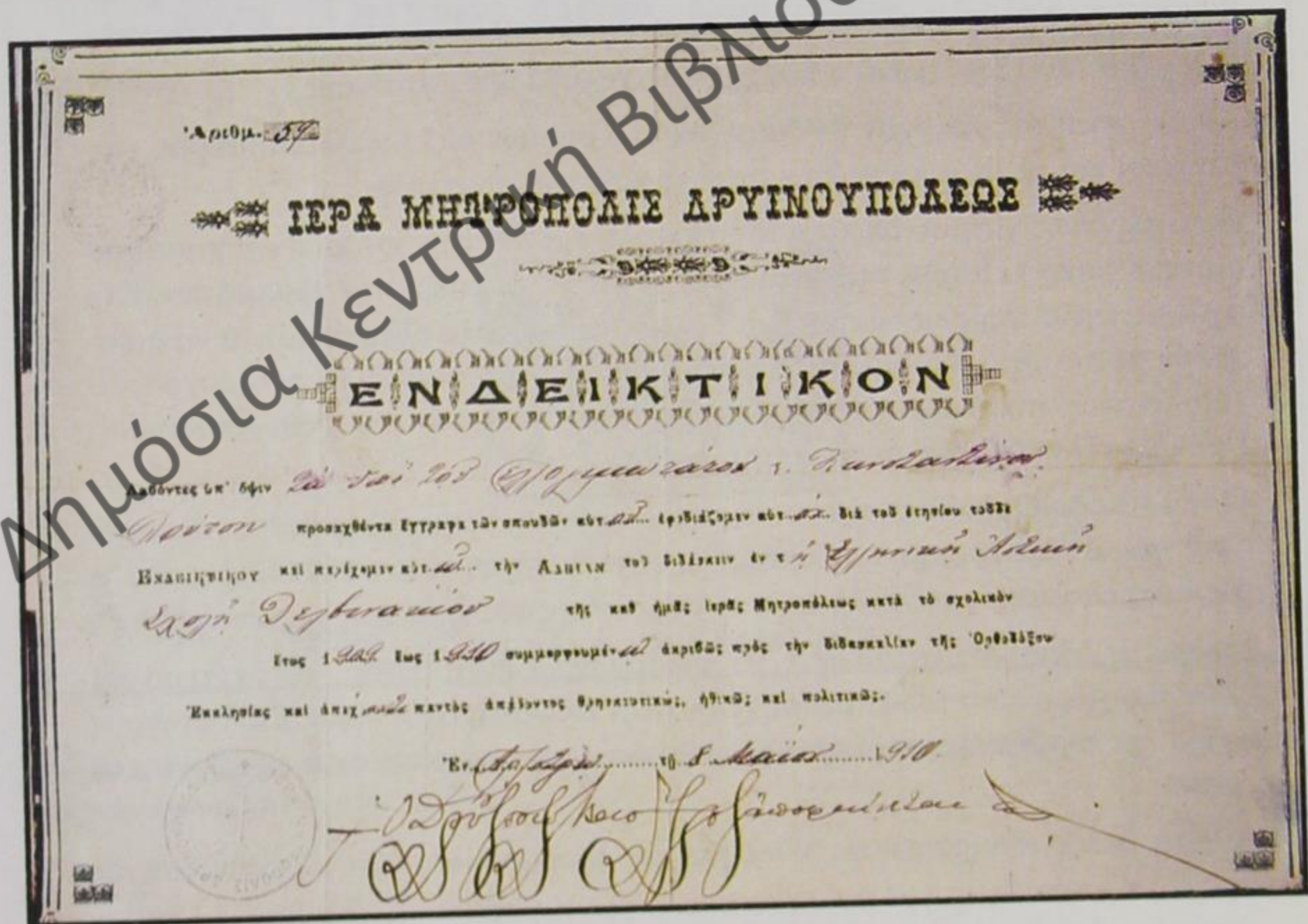
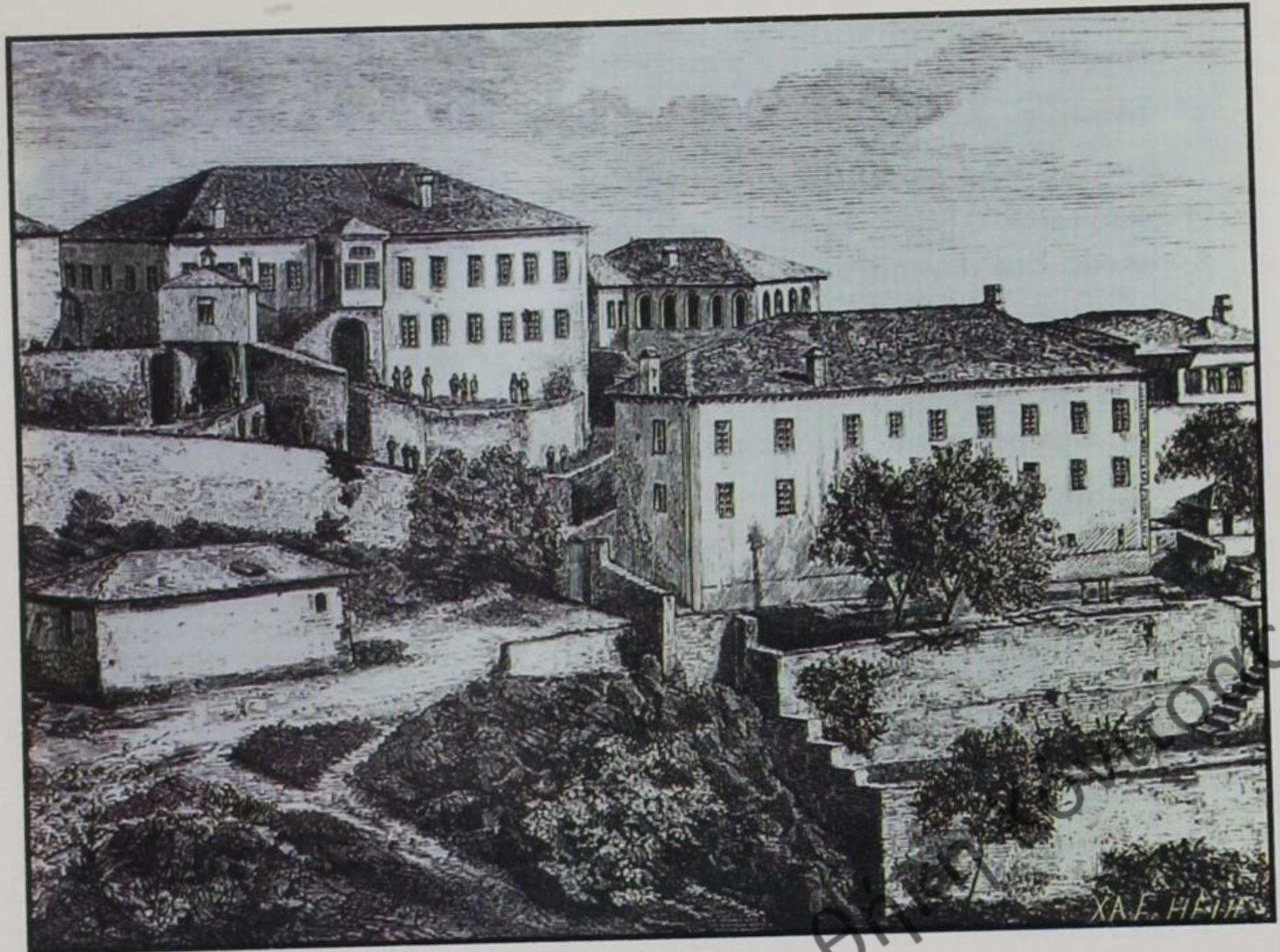
Διδάσκαλοι 295

Διδασκάλισσαι 81

Μαθηταί 6955

Μαθήτραι 2480

Ταύτα πάντα συντηρούνται δια συνδρομών των κατοίκων και δια ελάσσω κληροδοτηθέντων υπό των τέκνων του ιδίου νομού σπουδαιότερων των οποίων τα ονόματα (Ζάππα, Ζωγράφου, Αρσάκη, Ζώτου Πάνου, Γκέργκη, Δήμα, Κασσέτζη κ.λπ.) είναι γνωστά ως ευεργετών ολοκλήρου του έθνους"

Επάνω: Ζωγράφεια Διδασκαλεία στο Κεστοράτι Αργυροκάστρου.

Κάτω: Ενδεικτικό υπογεγραμμένο από τον Μητροπολίτη Αργυνουπόλεως Βασίλειο. Αρχείο Ιδρύματος Βορειοηπειρωτικών Ερευνών, Ιωάννινα.

Μοσχόπολις: "το μικρό Παρίσι"

Η άνθιση της ελληνικής παιδείας ήταν ιδιαίτερα έντονη και στην περιοχή της Κορυτσάς. Σε υπόμνημα των "αντιπροσώπων Κορυτσάς, Μοσχοπόλεως, Βιγλίστης, Κολωνίας" προς την πρεσβευτική Διάσκεψη του Λονδίνου αναφέρουν: "όσον δ'αφορά εις τα σχολεία οι διατηρηθέντες κώδικες αναφέρουσι, ότι σχολεία ελληνικά λειτουργούσαν τακτικώς εν τω τόπω ημών από του 1700 έτους... Σήμερα [1913] εν Κορυτσά λειτουργούσι τακτικώς:

1) εν κλασσικόν Γυμνάσιον εξ (6) τάξεων μετά 100 μαθητών,

2) δυο αστικά σχολαί μετά 650 μαθητών,

3) εν παρθεναγωγείον μετά 750 μαθητριών, και

4) Δυο νηπιαγωγεία μετά 700 νηπίων. Ούτω το όλον των μαθητών και μαθητριών ανέρχεται εις 2.200, το δε διδάσκον προσωπικόν συνίσταται εκ 10 καθηγητών, 14 διδασκαλισσών, 13 διδασκάλων και 5 νηπιαγωγών, εν όλω 42 προσώπων. Δαπάνη ετήσια εκ φράγκων 70.000 συντηρεί τα εν λόγω σχολεία. Ωσαύτως εις τα περίξ της Κορυτσάς λειτουργούσιν 120 σχολεία μετά 180 διδασκάλων και 10.000 μαθητών".

Το κατ'έξοχήν όμως κέντρο της Ελληνικής Παιδείας στην περίοδο της Τουρκοκρατίας, σ'ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο ήταν η Μοσχόπολη της Κορυτσάς.

Στα μέσα του 18ου αιώνα η Μοσχόπολη είχε 60.000 κατοίκους.

Αναφέρεται ότι υπήρχαν 24 Ναιί, εκ των οποίων οι 15 καλλιμάραροι, επιβλητικοί και μεγαλοπρεπείς με σημαντικότετους θησαυρούς.

Ο λόγος όμως για τον οποίο η Μοσχόπολη έμεινε στην ιστορία και χαρακτηρίστηκε "μικρό Παρίσι της Ανατολής" είναι η ανάπτυξη των γραμμάτων. Στα σχολεία της συνέρεαν μαθητές απ'όλο τον υπόδουλο ελληνισμό για να διδαχθούν απο σοφούς δασκάλους, οι περισσότεροι των οποίων ήταν Μοσχοπολίτες. Το ανώτατο πνευματικό ίδρυμα της Μοσχόπολης ήταν η "Νέα Ακαδημία". Εκεί δίδαξαν επιφανέστατοι επιστήμονες.

Η νέα Ακαδημία διέθετε πλουσιότατη βιβλιοθήκη. Στη μετώπη του μεγαλοπρεπούς και καλλιμάραρου διδακτηρίου είχε αναγραφεί το εξής επίγραμμα: "ο άκρατος στολισμός της πόλεως, η ευκοσμία των ηθών, το φως της Εκκλησίας".

Επίσης η Μοσχόπολη διέθετε το φημισμένο τυπογραφείο, το δεύτερο σε ελληνικό χώρο μετά του Πατριαρχείου στην Κωνσταντινούπολη. Στο τυπογραφείο αυτό τυπώθηκαν περίπου εξήντα τίτλοι από τους οποίους διασώζονται οι είκοσι.

Ακόμα στους πνευματικούς κύκλους της Μοσχοπόλεως οφείλονται και οι πρώτες προσπάθειες για την εγγραμμάτιση της αλβανικής γλώσσας: Ο καθηγητής της Ακαδημίας και διαπρέπων τυπογράφος Γρηγόριος Κωνσταντινίδης μεταφράζει την Αγία Γραφή στα αλβανικά και επινοεί αλφάβητο βασισμένο στο ελληνικό.

Α' Κ Ο Λ Ο Υ Θ Ι' Α

Ϝ Ψ Ξ Ξ Ξ Ξ Ξ Ξ Ξ

Π Ε Ν Τ Ε Κ Α Ι' Δ Ε Κ Α Ι' Ε Ρ Ο Μ Α Ρ Τ Υ' Ρ Ω Ν

Τῶν ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου Μαρτυρησάντων ἐν Τιβερειῶν πόλει
τῇ κοινῶς ἐπικαλουμένῃ Στρομνίτζῃ.

Ν Ε Ω Σ Τ Ι' Κ Α Ι Ν Ὡ Τ Υ' Π Φ Ε' Κ Δ Ε Δ Ο Μ Ε' Ν Η

Δαδάνη μὲν τῆς Σεβασμίας Μονῆς τοῦ ἐν Ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Νασῆ
τοῦ Θαυματουργοῦ.

Διορθώσει δὲ τὴ λογιστὰν Κυεῖν Μιχαὴλ τῷ Γκόρας.

Καὶ ἀφιερωθεῖσα Παρ' αὐτῶν τῶν Μακαριωτάτων Ἀρχιεπισκόπων τῆς
πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀρχιερωμένων Κυεῖω Κυεῖω

Γ' Ω Α' Σ Α Φ •

ἐν Μοσχόπολει.

1741ο

Παρά Γρηγορίου Ἱερομονάχου τῷ Κωνσταντινίδῃ.

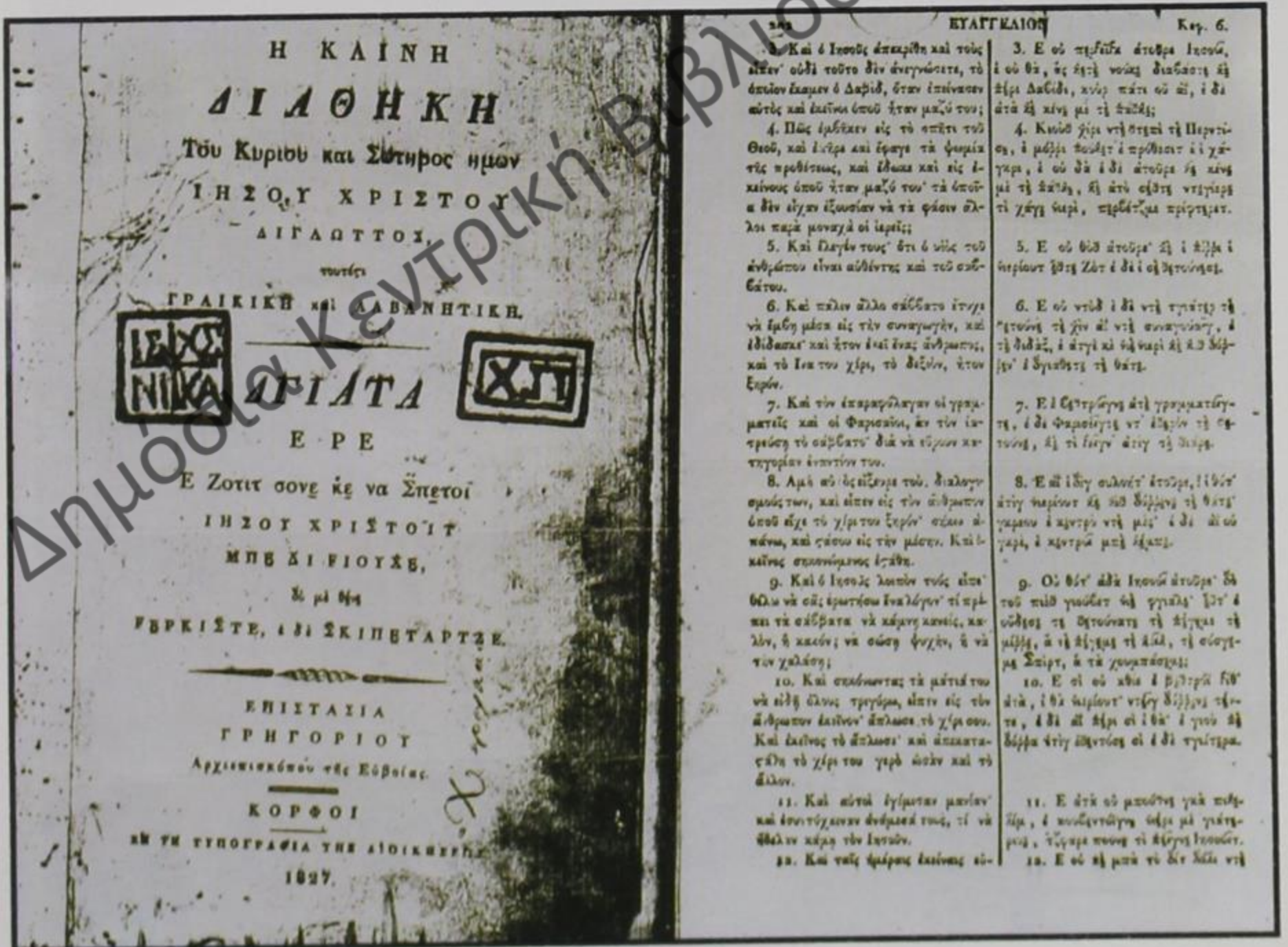
Εξώφυλλο της Ακολουθίας των Αγίων πέντε και δέκα ιερομαρτύρων των επί Ιουλιανού του Παραβάτου μαρτυρησάντων... (Μοσχόπολις, 1741)

Ο πρότανης της Νέας Ακαδημίας Θεόδωρος Καβαλλιώτης καθιερώνει άλλο αλφάβητο και αυτό βασισμένο στο ελληνικό και συντάσσει τρίγλωσσο λεξικό (ελληνικό - βλάχικο - αλβανικό). Σε αυτό το λεξικό στηρίζεται ο Γρηγόριος Αργυροκαστρίτης (αρχιεπίσκοπος Ευβοίας αργότερα) και μεταφράζει την Αγία Γραφή στη Τοσκική διάλεκτο χρησιμοποιώντας ελληνικούς χαρακτήρες. Με την εμφάνιση του αλβανικού εθνικισμού και την παρέμβαση της δυτικής προπαγάνδας στο συνέδριο των Μοναστηρίων (1908) αποφασίστηκε το ισχύον αλφάβητο βασισμένο στο λατινικό.

Όμως η συμμετοχή των Μοσχοπολιτών στα Ορλωφικά (1770) προκάλεσε την πρώτη καταστροφή της Μοσχοπόλεως από τους Τουρκαλβανούς, με αποτέλεσμα το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της να μεταναστεύσει. Παρ'όλα αυτά η προσπάθεια των Μοσχοπολιτών για τη συντήρηση των σχολείων ήταν συγκινητική.

Η χαρακτηριστική βολή δόθηκε το 1916 στις 10 Οκτωβρίου όταν ο Σαλή Μπούτκα με στίφη Τουρκαλβανών επετέθη εναντίον της Μοσχοπόλεως, εκτέλεσε τον πληθυσμό και πυρπόλησε την πόλη.

Σήμερα η Μοσχόπολη είναι ένα μικρό -φτωχικό- ποιμενικό χωριό. Ο επισκέπτης που γνωρίζει το ένδοξο παρελθόν της θα παραμείνει στοχαστικός μπροστά στους σωρούς πέτρας και μαρμάρου του Μεγάλου της Νέας Ακαδημίας, που μένουν ως λίθινος μάρτυρας της πνευματικής ακτινοβολίας της Μοσχόπολης.

Επάνω: Φωτογραφία της Μοσχόπολης πριν την καταστροφή του 1916.

Κάτω: Δίγλωσση έκδοση της Καινής Διαθήκης με το αλβανικό κείμενο σε ελληνογράμματη γραφή. Έκδοση Γρηγορίου (Αργυροκαστρίτου) Αρχιεπισκόπου Ευβοίας, 1827.

Η συμβολή στην Επανάσταση του '21

Αμέσως μετά την κατάληψη της Ηλείου από τον Τούρκο κατακτητή η ένοπλη αντίσταση άρχισε και ήταν συνεχής καθ'όλη τη διάρκεια της τουρκικής κατοχής. Μάλιστα στο βορειοηπειρωτικό χώρο τα πιο γνωστά προεπαναστατικά κινήματα ανήρχοντο σε τριάντα. Οι πιο αξιόλογες προσπάθειες ήταν του Κροκονδείλου Κλαδά (περίπου το 1481), των Χειμαρριωτών οι οποίοι με τους ένδοξους αγώνες τους εξασφάλισαν αυτονομία και ιδιαίτερα προνόμια από τον κατακτητή (1518, 1537, 1565, 1576, 1689-90), τα τοπικά κινήματα στον Αυλώνα, το Δέλβινο, τη Μουζακιά την εποχή των Ρωσοτουρκικών Πολέμων (1768-1792). Επίσης η συμμετοχή των βορειοηπειρωτών στην περίφημη Ναυμαχία της Ναυπάκτου (1571), στο κίνημα του Επισκόπου Τρίκης Διονυσίου Φιλοσόφου ή "Σκυλοσόφου" (1611) και κυρίως στα Ορλωφικά (1770) μετετρέφουν τον άσβεστο πόθο του βορειοηπειρωτικού ελληνοισμού για την ελευθερία του. Αυτοί όμως οι αγώνες στοίχισαν στον ντόπιο ελληνομορφο βαρύ φόρο αίματος, καταστροφές πόλεων και χωριών, ερημώσεις, σφαγές, βίαιους εξισλαμισμούς.

Αλλά και στην προετοιμασία της εθνεγερσίας η Ηλείος προσέφερε πολλά. Ο Νικόλαος Σκουφάς και ο Αθανάσιος Τροκάλωφ, οι δύο από τους τρεις εμπνευστές και πρωτεργάτες της Φιλικής Εταιρείας, ήταν Ηπειρώτες. Αργότερα πολλοί Ηπειρώτες και μάλιστα και Βορειοηπειρώτες εντάχθηκαν στους κόλπους της και αγωνίστηκαν. Αναφέρονται πάνω από τριάντα βορειοηπειρώτες - στελέχη της Φιλικής Εταιρείας.

Εντυπωσιακή ήταν και η συμμετοχή τους στην επανάσταση στη Μολδοβλαχία υπό τον Αλέξανδρο Υψηλάντη (1821). Νέοι από τη Βόρειο Ηπειρο εντάχθηκαν στον Ιερό Στρατό του Υψηλάντη και πολέμησαν στο Δραγατσάνι.

Στη συνέχεια και σε όλη τη διάρκεια του αγώνα της Ελληνικής Ανεξαρτησίας η συμμετοχή των βορειοηπειρωτών ήταν συγκινητική. Σε σχετικούς καταλόγους αγωνιστών του 1821 αναφέρονται πάνω από 200 βορειοηπειρώτες που συμμετείχαν ενεργά στην Επανάσταση.

Ο Μέγας Ευεργέτης Ευαγγέλης Ζάπτας από το Λάμποβο Αργυροκάστρου πολέμησε ως πρωτοπαλικάρο του Μ. Μπότσαρη.

Ο Χειμαρριώτης Σπύρος Μήλιος με σώμα 200 ανδρών από τη Χειμάρρα πολέμησε στο Μεσολόγγι, την Αράχωβα, το Δίστομο και αλλού. Για την προσφορά του αυτή τιμήθηκε από το Ελληνικό Κράτος με ανώτατες διακρίσεις.

Ο Κώστας Νταλλαρόπουλος, ο επονομασθείς Λαγουμιτζής, από τη Λέκκη Τεπελενίου αγωνίστηκε στο Μεσολόγγι και στη Μάχη της Ακροπόλεως προσφέροντας σημαντική βοήθεια στην κατασκευή λαγουμιών για ανατινάξεις.

Τέλος ο ένδοξος Χατζημιχάλης Νταλιάνης πολέμησε στην Κύπρο, την Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα και τέλος στην Κρήτη όπου πέθανε αγωνιζόμενος με σώμα 350 ανδρών (1828).

Πορτραίτο του Χατζημιχάλη Νταλιάνη, αγωνιστή του '21. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα.

Μεγάλοι Ευεργέτες, Απόστολος Αρσάκης

Στη δημιουργία του ελληνικού κράτους μετά την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού, μεγάλη ήταν η συμβολή επιφανών ευεργετών από την Ήπειρο όπως οι Γ. Αβέρωφ, Μιχ. Τσοίτσας, Ζωσιμάδες, αδελφοί Ριζάρη, Γ. Χατζηκώστας, Ι. Δομπόλης, Ν. Στουρνάρας από το Νότιο τμήμα αλλά και Χρ. Ζωγράφος (Κεστοράτι Αργυροκάστρου), Γεώργιος και Σίμων Σίνας (Μοσχόπολη), Ι. Μπάγκας, Αναστ. Αβραμίδης, Γ. Αδάμ, Δημ. Τσίτσας (Κορυτσά) από τη Βόρειο Ήπειρο.

Την προσφορά των συμπατριωτών τους επικαλούνται και οι βορειοηπειρώτες "Αντιπρόσωποι Κορυτσάς, Μοσχόπολεως Βιγλίστης και Κολωνίας" για να πείσουν την πρεσβευτική διάσκεψη του Λονδίνου (1913) για την αμιγή ελληνικότητα της περιοχής τους. "Τι το εξαναγκάσαν λοιπόν τους άνδρας τούτους πλουτίσαντας εν τη ξένη ένθα πάντα άλλον αέρα ανέπνευσαν ή ελληνικόν, τι το εξαναγκάσαν, λέγομεν, τους ανθρώπους τούτους να κληροδοτήσωσι την περιουσίαν αυτών προς όφελος των ελληνικών σχολείων και καταστημάτων; Ουδέν άλλο ή η συναίσθησις της ελληνικής αυτών καταγωγής, το ελληνικόν εθνικόν αυτών πνεύμα και αι ελληνικαί αυτών παραδόσεις, παν ό,τι δηλαδή, ως είπομεν ανωτέρω συνιστά τον εθνικόν ημών χαρακτήρα".

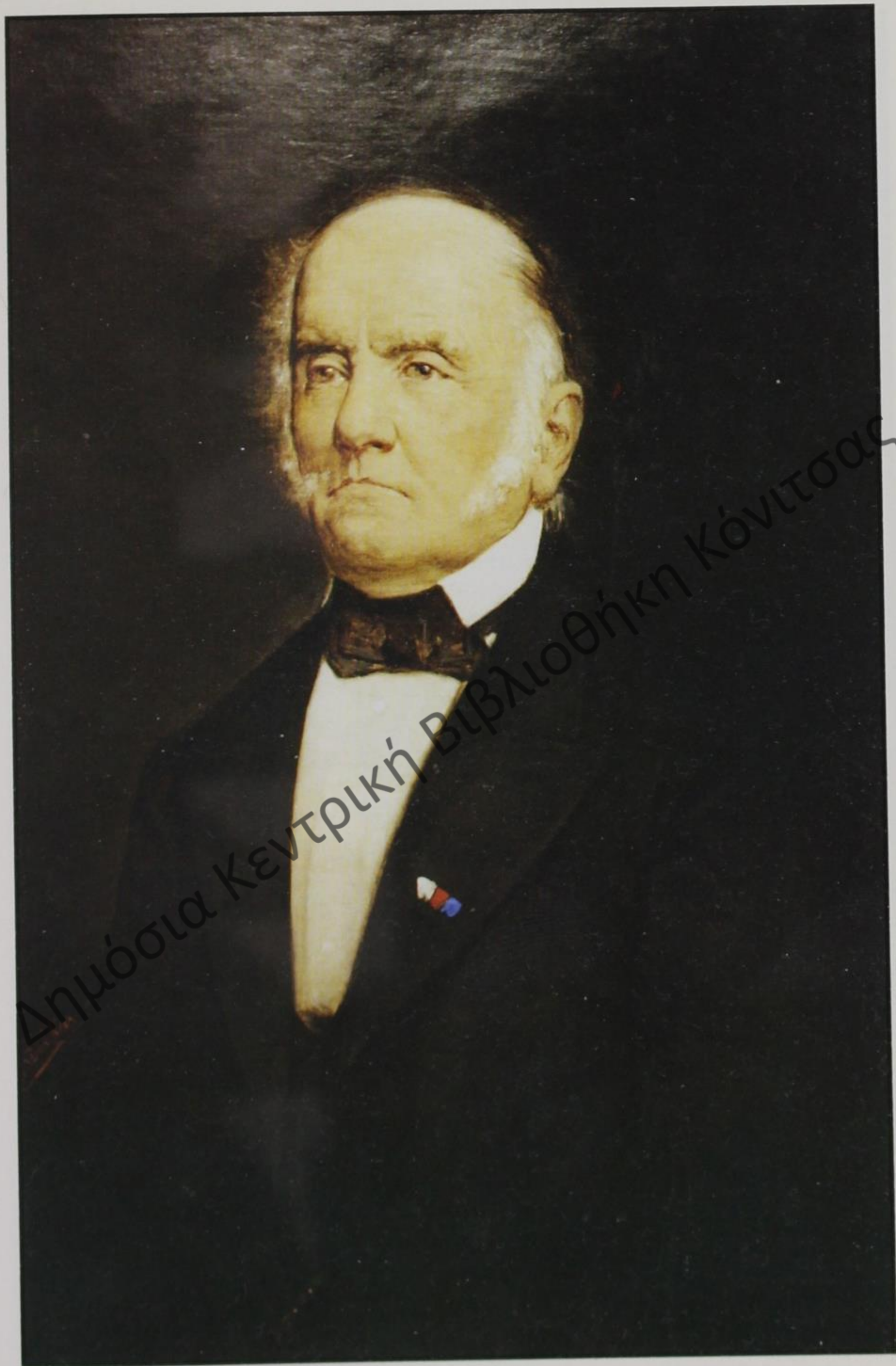
Το όνομα του Απόστολου Αρσάκη έχει αναπόσπαστα συνδεθεί με την ανάπτυξη της παιδείας του τόπου μας.

Ο Αρσάκης γεννήθηκε στη Χοταχόβα Πρεμετής το 1792. Σπούδασε ιατρική και το 1822 εγκαταστάθηκε στη Ρουμανία. Εκεί εξελέγη βουλευτής και το 1860 έγινε Υπουργός Εξωτερικών και προσωρινός πρωθυπουργός.

Ο Αρσάκης αν και ζει στη Ρουμανία δεν ξεχνά την Ελλάδα. Αποτείνεται σε αξιόλογους φίλους του και ζητά να του προτείνουν τρόπους να βοηθήσει την πατρίδα του. Μετά από προτασή τους αναδέχεται με μεγάλη χαρά τη Φιλεκπαιδευτική και χρηματοδοτεί την ανέγερση του Αρσακείου Μεγάρου. Σε απαντητική ευχαριστήρια, επιστολή της (3 Οκτωβρίου 1850) η Φιλεκπαιδευτική του τονίζει: "συγχαίρομεν Υμάς φιλογενέστατε Άνερ, δια την γενναίαν ταύτην και όντως αθάνατον πράξιν σας. Η ένδοξος Ήπειρος, η εναβρουομένη μέχρι τούδε δικαίως δια τα περιφανή ονόματα των Μεγάλων της όλης Πατρίδος Ευεργετών, των Ζησιμάδων, Καπλανών, Ριζαρών και λοιπών θέλει ουχ ήττον εναβρύνεσθαι και δια το Υμέτερον όνομα, εις γενεάς γενεών ευλογούμενον."

Ο Αρσάκης λαμβάνει μέριμνα και για την ιδιαίτερη πατρίδα του τη Χοταχόβα Πρεμετής. Σε επιστολή του (14-2-1872) προς την Εταιρεία γράφει: "Η κοινότης Χοταχόβας υμάς έχει να γνωρίσει από τούδε πληρεξουσίους και ανεξαρτήτους επιστάτες και κηδεμόνας αυτού του καταστήματος (του σχολείου)[...] αποθνήσκω ήσυχος πεποιθώς εις την ην μοι δίδεται εν τη επιστολή διαβεβαίωσιν ότι θέλουσι εκπεραιωθεί αι ευχαί και επιθυμιαί υμών και ότι το μικρόν χωρίδιον Χοταχόβα θέλει κατασταθή μίαν ημέραν μουσοτροφείον".

Η υπόσχεση ωστόσο αυτή προς τη Β. Ήπειρο έχει μείνει ανεκπλήρωτη.

Πορτραίτο Αποστόλου Αρσάκη. Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία.

Γεώργιος και Σίμων Σίνας

Οι Μεγάλοι Ευεργέτες Γεώργιος (1783-1856) και Σίμων (1810-1876) Σίνας κατάγοντο από τη Μοσχόπολη Κορυτσάς. Η οικογένειά τους μετά την πρώτη καταστροφή της Μοσχοπόλεως μετοίκησε στη Βιέννη.

Εκεί, ο Γεώργιος Σίνας ασχολήθηκε αρχικά με το εμπόριο και απέκτησε μεγάλη περιουσία. Αργότερα επέκτεινε τις οικονομικές του δραστηριότητες στον χρηματοπιστωτικό τομέα -φθάνοντας να δανείζει ακόμα και κυβερνήσεις- στη βιομηχανία, αλλά και στις συγκοινωνιακές επιχειρήσεις: Ίδρυσε τον πρώτο σιδηρόδρομο στην Ευρώπη -τον περίφημο σιδηρόδρομο του Νότου, την πρώτη ατμοπλοϊκή εταιρεία του Δούναβη, την περίφημη γέφυρα Βούδα-Πέστης, τη διώρυγα Δούναβη-Τίσα κ.α. Αναδείχθηκε ο μεγαλύτερος γαιοκτήμων της Αυστρίας και διετέλεσε για πολλά χρόνια πρώτος Διοικητής της Εθνικής Τράπεζας της Αυστρίας.

Παρ'όλο που δεν έζησε στην Ελλάδα εν τούτοις την ενίσχυσε οικονομικά. Συνετέλεσε στην επιτυχία του εράνου υπέρ των θυμάτων του Αγώνα της Ανεξαρτησίας. Αργότερα μετά την ίδρυση του Κράτους έδωσε γενναία επιχορήγηση για την ίδρυση της Τραπέζας της Ελλάδος και κυρίως για την ανοικοδόμηση του Αστεροσκοπείου Αθηνών το οποίο εξόπλισε με τα τελειότερα αστρονομικά και μετεωρολογικά όργανα. Στο πρώτο τηλεσκόπιο έχει εγχαραχθεί η αφιέρωση: "τη Ελληνική Νεολαία, ο Βαρόνος Γ. Σίνας εκ Μοσχοπόλεως Μακεδονίας, 1844".

Έλαβε τις ανώτατες τιμητικές διακρίσεις Ελλάδος, Ρωσίας, Αυστρίας, έγινε μέλος της Ανωτάτης Διαιτής Κάτω Αυστρίας, Βοημίας, Μοραβίας, Σιλεσίας, Δικαστικός Πρόεδρος πολλών κομητειών της Ουγγαρίας.

Μετά το θάνατο του Γεωργίου, γενικός κληρονόμος και διαχειριστής της τεράστιας περιουσίας (το προσωπικό που εργαζόταν στις επιχειρήσεις του έφτανε τα 5.000 άτομα) αναδείχθηκε ο γιος του Σίμων Σίνας.

Ο Σίμων διορίστηκε πρέσβυς της χώρας μας στη Βιέννη, το Μόναχο και το Βερολίνο και έλαβε πολλές διακρίσεις τόσο από το ελληνικό αλλά και από το αυστριακό κράτος.

Οι σπουδαιότερες από τις πάμπολες ενισχύσεις και δωρεές του Σίμωνος ήταν η ανοικοδόμηση του Ι. Ν. Αγ. Τριάδος της Ελληνικής Παροικίας της Βιέννης, η ενίσχυση της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας, και η μέριμνα για τον εξοπλισμό και τη μισθοδοσία του προσωπικού του Αστεροσκοπείου Αθηνών.

Το έργο όμως που τον κατέστησε έναν των μεγαλυτέρων ευεργετών της χώρας, είναι αναμφισβήτητα η ανοικοδόμηση του Μεγάρου της Ακαδημίας Αθηνών σε σχέδια του Th. Hansen και Ernst Ziller.

Σίμων Σίνας. Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Ευαγγέλης και Κωνσταντίνος Ζάππας

Η αναφορά στους Μεγάλους Ευεργέτες ολοκληρώνεται με τους εξαδέλφους Ευαγγέλη (1800-1865) και Κωνσταντίνο (1814-1892) Ζάππα από το Λάμποβο Αργυροκάστρου. Ο Ευαγγέλης μετά τον αγώνα της Ανεξαρτησίας μετανάστευσε στη Ρουμανία όπου σε λίγα χρόνια απέκτησε κολλοσιαία περιουσία. Θέλοντας να βοηθήσει στην ανοικοδόμηση του νέου Ελληνικού Κράτους πρότεινε στον Όθωνα την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων προσφέροντας αυτός τα αναγκαία ποσά. Ο Υπουργός Εξωτερικών και φίλος του Ρ.Ραγκαβής αντιπρότεινε στον Ζάππα, όχι γυμναστικούς αλλά βιομηχανικούς και καλλιτεχνικούς αγώνες, πρόταση που ο Ευαγγέλης απεδέχθη και προσέφερε τα απαιτούμενα ποσά για την έναρξη των "Ολυμπίων" αλλά και την ανοικοδόμηση του Ζαππείου Μεγάρου Εκθέσεων στην Αθήνα.

Ο Κωνσταντίνος πήγε στο Βουκουρέστι σε ηλικία 17 ετών όπου συνεργάστηκε αρμονικά με τον εξαδελφό του Ευαγγέλη. Μετά το θάνατο του Ευαγγέλη, ως εκτελεστής της διαθήκης του, μερίμνησε για την ανοικοδόμηση του Ζαππείου Μεγάρου, τα εγκαίνια του οποίου έγιναν το 1888 από τον Γεώργιο Α΄.

Ιδιαίτερη φροντίδα έλαβε για την πνευματική ανάπτυξη του λαού μέσω των εκπαιδευτηρίων τα οποία έλαβαν και το όνομα της οικογενείας του: Ζάππεια Παρθεναγωγεία και Εκπαιδευτήρια Κωνσταντινουπόλεως, Αδριανουπόλεως, Φερρών, Φιλιατών, αλλά και στην τουσσοκρατούμενη Βόρειο Ήπειρο: Πρεμετή, Λάμποβο, Λέκκη, Δρόβιανη, Δέλβινο, Κηπαρό Χειμάρρας. Επίσης χορήγησε υποτροφίες σε ελληνόπουλα για τη φοίτησή τους σε ευρωπαϊκά γεωργικά σχολεία. Το κόστος συντήρησης των σχολείων και των υποτροφιών καλύπτετο από τους τόκους 250.000 χρυσών δραχμών στην Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος.

Οι διαθήκες και των δύο ανδρών αποτελούν αδιάψευστη απόδειξη ευσέβειας και βαθιάς πίστης προς τον Θεό, αγάπης προς τα ελληνόπουλα και μέριμνας για την πνευματική τους πρόοδο, αλλά και αφοσίωσης και νοσταλγίας προς την ιδιαίτερή τους πατρίδα τη Βόρειο Ήπειρο καθώς και την Ελλάδα γενικότερα.

Είναι συγκινητική η τελευταία παράγραφος και των δύο διαθηκών αλλά και ενδεικτική της αγάπης τους προς τη γεννέτηρά τους, το Λάμποβο Αργυροκάστρου: Ο Ευαγγέλης ζητά να ταφεί στον ιδιόκτητο Ναό του Ευαγγελισμού στη Ρουμανία και στην ανακομιδή των οστών του, τα οστά να τοποθετηθούν στην αυλή του σχολείου στο Λάμποβο και η κάρα στην αυλή του Ολυμπίου Μεγάρου (στο Ζάππειο) στην Αθήνα με την επιγραφή "Ενθα κείται η κεφαλή Ευαγγέλη Ζάππα", ενώ ο Κωνσταντίνος αναφέρει επί λέξει: "μετά την διάλυσιν του σώματός μου τα οστά μου να μεταφερθούν και τεθούν εις το οικογενειακό μας κοιμητήριο εις το χωρίον της γεννήσεώς μου πλησίον κολλητά με τους ποθητούς μου αδελφόν και αδελφήν επειδή ως ερημίτης εις τα ξένα δεν ημπόρεσα ζων να ήμαι μαζί τους".

Κωνσταντίνος Ζάππας. Πορτραίτο φιλοτεχνημένο από τον Ε.Δούκα. Επιτροπή Ολυμπιών και Κληροδοτημάτων, Αθήνα.

Η Α΄ Απελευθέρωση

Οι αγώνες των βορειοηπειρωτών για την ελευθερία συνεχίστηκαν και μετά τη δημιουργία του ελληνικού κράτους. Το 1854 η εξέγερση των χωριών Ραδοβιζίου Άρτης έφτασε μέχρι το Αργυρόκαστρο αλλά έληξε με βαρύ φόρο αίματος.

Πολύ σημαντική ήταν η εξέγερση στο Λυκούρσι Αγ. Σαράντα (1878) που κατέληξε σε ολοκαύτωμα και καταστροφή πολλών χωριών της περιοχής των Αγίων Σαράντα.

Τέλος στην ίδια περίοδο που ξεκίνησε ο Μακεδονικός Αγώνας οργανώνεται και ο Ηπειρωτικός με την ίδρυση της μαχητικής "Ηπειρωτικής Εταιρείας" και πρωταγωνιστές το Χειμαρριώτη Σπ. Σπυρομήλιο και τον Παν. Δαγκλή απο τη Νίβιτσα των Αγίων Σαράντα. Το ξέσπασμα των βαλκανικών πολέμων βροίσει τους Ηπειρώτες έτοιμους για δράση.

Οι αδούλωτοι Χειμαρριώτες με τον Αρχηγό τους Σπ. Σπυρομήλιο επαναστάτησαν πρώτοι και κέρδισαν, χωρίς την παρέμβαση του ελληνικού στρατού, την ελευθερία τους στις 5 Νοεμβρίου 1912. Ο ελληνικός στρατός έχοντας ελευθερώσει την Κοζάνη, και τα Γρεβενά (12 Οκτωβρίου 1912), τη Φλώρινα (6 Νοεμβρίου 1912), την Καστοριά (14 Νοεμβρίου 1912), κατάλαβε την Κορυτσά στις 7 Δεκεμβρίου 1912. Δύο μήνες αργότερα ο Διάδοχος Κωνσταντίνος μπήκε ως απελευθερωτής στα Ιωάννινα (21 Φεβρουαρίου 1913) και στη συνέχεια ο ελληνικός στρατός προελαύνοντας ελευθέρωσε μία-μία τις πόλεις της Βορείου Ηπείρου: Λεσκοβίκι (23 Φεβρουαρίου 1913), Πρεμετή (27 Φεβρουαρίου 1913), Αργυρόκαστρο, Κλεισούρα και Δέλβινο (3 Μαρτίου 1913), Αγ. Σαράντα και Τεπελένι (4 Μαρτίου 1913). Ενώ ήταν έτοιμος να προχωρήσει σε απελευθέρωση του Αυλώνα η ιταλική παρέμβαση και η ωμή απειλή εναντίον της χώρας μας σταμάτησαν την προέλαση.

Μετά απο πέντε αιώνες σκλαβιάς, η Βόρειος Ήπειρος ελευθερώθηκε απο τον ελληνικό στρατό. Το "ποθούμενο" του Αγ. Κοσμά είχε γίνει πραγματικότητα.

Λαϊκές εικόνες από την απελευθέρωση των Ιωαννίνων (επάνω) και της Κορυτσάς (κάτω). Εθνικό, Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα.

Η Επίσκεψη του Διαδόχου

Δύο μήνες μετά την απελευθέρωση της Βορείου Ηπείρου ο Διάδοχος Γεώργιος επισκέφθηκε την Ήπειρο και ιδιαίτερα τη Βόρειο Ήπειρο, την Κορυτσά, την Κόνιτσα, την Πρεμετή, τα Ιωάννινα, το Αργυρόκαστρο, το Δελβίνο και τους Αγ. Σαράντα (2 έως 11 Μαΐου 1913).

Συγκινητική, συγκλονιστική ήταν η υποδοχή που του επιφύλαξε ο ντόπιος πληθυσμός, χριστιανοί και μουσουλμάνοι.

Ο Γάλλος δημοσιογράφος René Ruaux, που ακολούθησε αυτή την επίσκεψη σημειώνει στο βιβλίο του "Δυστυχισμένη Βόρειος Ήπειρος για την υποδοχή στην Κορυτσά: "επί τρία τέταρτα της ώρας μια απερίγραπτη παρέλαση χιλιάδων ανδρών, γυναικών και παιδιών οι οποίοι επευφημούν τον πρίγκιπα, ψάλλουν πατριωτικούς ύμνους, κουνούν ζωηρά βενετσιάνικους λαμπτήρες, σημαίες, μαντίλια, καπέλα, υψώνουν τα χέρια και υποκλίνονται. Μέσα στο πλήθος υπάρχουν γερόντισσες, οι οποίες περνώντας κάτω από το μπαλκόνι του μεγάρου κάνουν το σχήμα του σταυρού με τις πασχαλινές λαμπάδες τους [...] επίσης πολυάριθμα είναι τα κόκκινα φέσια, μουσουλμανικά. Οι φεσοφόροι αυτοί συμμετέχουν με τον ίδιο ενθουσιασμό κραυγάζοντας: "Ζήτω ο Διάδοχος! Ζήτω ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος!"

Αλλά και πιο κάτω, στο Λεσκοβίκι, "η υποδοχή που του επιφυλάχθηκε θα μείνει ως μία από τις ωραιότερες αναμνήσεις του Διαδόχου" σημειώνει ο Rene Ruaux. Λίγο αργότερα στο Αργυρόκαστρο ο Διάδοχος θα θεμελιώσει το ανάκτορο σε οικόπεδο 20.000 m² που του προσέφερε ο Δήμος Αργυροκάστρου.

Σε όλες τις περιοχές από όπου πέρασε, οι βορειοηπειρώτες με ψηφίσματα που του παρέδιδαν διαπραγνώναν με έντονο τρόπο τα ακραιφνή ελληνικά τους αισθήματα και διαδήλωναν την ακράδαντη απόφασή τους να αγωνιστούν μέχρι θανάτου αν χρειαστεί.

Ενδεικτικό είναι το ψήφισμα της πόλης Πρεμετής: "Είμεθα και θα μείνωμεν εσσαι Έλληνες, μη καταδεχόμενοι να μας προσάψωσιν άλλο όνομα, έτοιμοι να θυσιασθώμεν μετά των γυναικών και τέκνων μας Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι αν επιμείνουν να δώσωσιν άλλην λύσιν από την ένωσιν μας με τη μητέρα μας Ελλάδα. Η απόφασις μας Υψηλότατε είναι ακράδαντος" ενώ ο λαός της Χειμάρρας: "διαδηλοί ενώπιον του πολιτισμένου κόσμου ότι ουδεμίαν άλλην λύσιν απομακρυνομένην των πόθων του θα δεχτή, απόφασιν αμετάκλητον έχων να προασπίση την μετά της Μητρός του Ένωσιν έστω και αν πρόκειται να μεταβάλη εις τέφραν τας εστίας του και να θάψη υπό την γην του και το τελευταίον τέκνον του".

Αυτό το αδούλωτο φρόνημα του Βορειοηπειρωτικού Ελληνισμού κάνει το René Ruaux να σημειώνει: "δεν καθώρισε η Ελλάδα τα όρια της ελληνικής Ηπείρου μέχρι την παραλία βορείως της Χειμάρρας απο κενοδοξία για να διευρύνει τα σύνορά της. Είναι αδύνατο η Χειμάρρα να μη γίνει Ελληνική, Διότι είναι Ελληνική".

Επάνω: Διαδήλωση του εθνικού φρονήματος στα στενά της Μουζίνας. Φωτογραφία R. Ruauix.

Κάτω: Επίσκεψη του διαδόχου στο Δέλβινο. Αρχείο Εμμ. Δόβα.

Το Συνέδριο του Λονδίνου και τα Μεγάλα Συμφέροντα

Το αλβανικό κράτος δημιουργήθηκε το Δεκέμβριο του 1912. Σύμφωνα με τη Συνθήκη του Λονδίνου (17-5-1913), ανατέθηκε στις Μεγάλες Δυνάμεις (Αγγλία, Αυστροουγγαρία, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ρωσία) " η φροντίς της διαχαράξεως των συνόρων της Αλβανίας και ο διακανονισμός όλων των άλλων ζητημάτων των αφορώντων αυτήν" (άρθρο 3).

Ο Βορειοηπειρωτικός Ελληνισμός έχοντας πληροφορηθεί τα τεκτενόμενα στα ευρωπαϊκά διπλωματικά παρασκήνια περί του μέλλοντος του, διοργανώνει συλλαλητήρια, συντάσσει υπομνήματα, κοινοποιεί στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες εντονότατες διαμαρτυρίες, και διακηρύσσει την αμετάκλητη απόφασή του να αγωνισθεί μέχρι εσχάτων για τη διατήρηση της ελευθερίας του.

"Οι αντιπρόσωποι Κορυτσάς, Μοσχοπόλεως, Βιγλίστης και Κολωνίας" έστειλαν εμπειριστατωμένο υπόμνημα προς την Πρεσβευτική Διάσκεψη του Λονδίνου (καλοκαίρι 1913) τονίζοντας: "εν εκ των δύο μόνον υπολείπεται ημίν, ή η Ένωσις μετά της μητρός ημών Ελλάδος συμφώνως τη καταγωγή, τη ιστορία, ταις παραδόσεσι και τοις εθίμοις ημών ή η μετατροπή των πάντων παρ' ημίν εις ερείπια και τέφραν". Παρόμοιο υπόμνημα έστειλαν και οι αντιπροσωπεΐες των τμημάτων Ρίζης και Ζαγοριάς, περιοχής Αργυροκάστρου.

Η συγκλονιστική έκκληση (3-7-1913) των Χειμαρριωτών προς τη Διάσκεψη κατέληγε: "διαμαρτυρόμεθα ενώπιον της Διασκέψεως και της πεπολιτισμένης Ευρώπης ολοκλήρου, ότι θα ταφώμεν υπό τα ερείπια των οικιών μας και θα αναμίξωμεν την τέφραν μας με την των πατέρων μας, αλλ' Αλβανοί οι Χειμαρριώτες δεν θα ονομασθούν ουδ' επί στιγμήν, διότι ήσαν και είναι Έλληνες".

Δυστυχώς τα συμφέροντα της Ιταλίας και της Αυστροουγγαρίας υπερίσχυσαν του δικαίου του ελληνικού πληθυσμού. Στις 17 Δεκεμβρίου 1913 οι Μεγάλες Δυνάμεις επιδίκασαν στο νεοσύστατο αλβανικό κράτος τη βορειοηπειρωτική γη και τον ελληνισμό της. Μάλιστα η ανακοίνωση της απόφασης προς την Ελληνική Κυβέρνηση έγινε με διακοίνωση (13-1-1914) που περιείχε ωμό εκβιασμό: τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου θα δοθούν στην Ελλάδα μόνο αν η Βόρειος Ήπειρος παραδοθεί αμαχητί στην Αλβανία. Η Ελληνική Κυβέρνηση υποχρεώθηκε να αποδεχθή τον εκβιασμό.

Δραματικές στιγμές περιγράφει ο Γ. Α. Δρίνος, όταν ο Ελληνικός Στρατός παρέδιδε την Κορυτσά στους Αλβανούς:

"Ευθύς ως ανηγγέλθη η απόφασις αυτή εις την πόλιν οι γυναίκες ήρχισαν μοιρολογούσαι και τίλλουσαι τας τρίχας της κεφαλής των, οι άνδρες εκτυπούσαν τα κεφάλια τους. [...] οι γυναίκες και οι γέροντες έτρεχον εις τα νεκροταφεία, ησπάζοντο τους σταυρούς των τάφων των γονέων και των φιλάτων των, έπαιρνον ολίγον χώμα από τους τάφους, επέστρεφον εις τα σπίτια τους, έπαιρνον μερικά πράγματα των και κινούσαν για να φύγουν ασπαζόμενοι τα κατώφλια των οικίων των[...] τα μικρά παιδιά αγκαλιάζοντα τα πόδια των στρατιωτών, δεν απέσπωντο, οιμόζοντα με αναφιλητά:

- Γιατί φεύγετε και μας αφήνετε; πού μας αφήνετε; πού μας αφήνετε;".

Επάνω: Αντιπροσωπεία των Βορειοηπειρωτών στη Συνδιάσκεψη του Λονδίνου.

Κάτω: Διαδήλωση για την ελληνικότητα της Β.Ηπείρου στο Αργυρόκαστρο.

Αυτονομακός Αγώνας

Αμέσως μετά τη Διακοίνωση των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων (31 Ιανουαρίου 1914) οι Βορειοηπειρώτες προχώρησαν σε ένοπλη εξέγερση: Στις 12 Φεβρουαρίου 1914 συνήλθε στο Αργυρόκαστρο η Πανηπειρωτική Συνέλευση που ανακήρυξε την Ανεξαρτησία της Βορείου Ηπείρου.

Διορίστηκε Προσωρινή Κυβέρνηση υπό τον Γεώργιο Χρ. Ζωγράφο και Υπουργούς τους Μητροπολίτες Δρυϊνουπόλεως Βασίλειο (Παιδείας), Κορυτσάς Γερμανό, Βελλάς και Κονίτσης Σπυρίδωνα, και τους Αλ. Καραπάνο (Εξωτερικών), Δημ. Δούλη (Στρατιωτικών) και Ι. Παρμενίδη (Οικονομικών).

Ήδη όμως η Χειμάρρα με τον Αρχηγό της Σπύρο Σπυρομήλιο είχε κηρύξει την Αυτονομία της (9 Φεβρουαρίου 1914) και ακολούθησαν οι Αγ. Σαράντα, το Δέλβινο, το Λεσκοβίκι, η Πρεμετή. Η επίσημη ανακήρυξη, όμως, έγινε στο Αργυρόκαστρο στις 17 Φεβρουαρίου 1914. Ενώπιον 7.000 ενόπλιων Βορειοηπειρωτών σε πανηγυρική και συγκινησιακά φορτισμένη ατμόσφαιρα, υψώθηκε η Σημαία της Αυτονόμου Ηπείρου και εκφωνήθηκαν πυρρινοί λόγοι.

Την επόμενη μέρα δημοσιεύθηκε η ιστορική προκήρυξη της Αυτονόμου Κυβερνήσεως που μεταξύ άλλων τόνιζε: "το πάτοιοινημόν έδαφος κείται σήμεραν λεία, δυνάμει αδίκου και ανόμου βουλήσεως πάντων των ισχυρών της γης. Αλλ' ακλόνητον έμεινε το ημέτερον δίκαιον, το δίκαιον του Ηπειρωτικού Λαού, να ρυθμίση τα της ιδικής του τύχης διοργανούμενος πολιτικώς και ενόπλως, ίνα φρουρήση την ανεξαρτησίαν αυτού [...] Ελευθέρα ήδη παντός δεσμού, μη δυναμένη να συμβιώση και δι' υπό τοιούτους όρους μετά της Αλβανίας κηρύσσει η Βόρειος Ήπειρος την ανεξαρτησία της και προσκαλεί τους πολίτας της, όπως υποβαλλόμενοι εις πάσαν θυσίαν προασπίσωσιν την ακεραιότητα του εδάφους της και της ελευθερίας της κατά πάσης προσβολής".

Σύσσωμος ο βορειοηπειρωτικός ελληνισμός εντάχθηκε στα εθελοντικά αυτονομιακά σώματα. Ο ενθουσιασμός και η βεβαιότητα για το δίκαιο του Αγώνα τους, έδωσε στους Αυτονομακούς τη δύναμη να προχωρήσουν σε νικηφόρα επιτεύγματα, ηρωισμούς και θυσίες.

Επί τρεις μήνες ο Βορειοηπειρωτικός Ελληνισμός προήλαυνε νικηφόρα και ελευθέρωσε το σύνολο της βορειοηπειρωτικής γης που είχε ελευθερωθεί από τον ελληνικό στρατό.

Αργυρόκαστρο, 17 Φεβρουαρίου 1914: Ανακήρυξη της Ανεξαρτησίας της Βορείου Ηπείρου.

Διακρίνονται ο Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως Βασίλειος (αριστερά), Ο Βέλλας και Κονίτσης Σπυρίδων (δεξιά), στο μέσον ο Πρωθυπουργός της Αυτονόμου Πολιτείας της Ηπείρου Γ.Χρ. Ζωγράφος και ο Υπουργός Εξωτερικών Αλεξ. Καραπάνος.

Τη σημαία της Αυτονόμου Πολιτείας κρατά ο Γ. Χατζής - Πελερέν.

Η συμβολή του Ελληνισμού στον Αυτονομιακό Αγώνα

Τα δίκαια αλλά και ο Αγώνας του Βορειοηπειρωτικού Ελληνισμού συγκλόνισε τους Πανελλήνους. Όλος ο Ελληνισμός στάθηκε στο πλευρό τους: η Εκκλησία, τα Πνευματικά Ιδρύματα, Σύλλογοι, καθώς και ιδιώτες εθελοντές.

Πρώτοι στο προσκλητήριο των Ηπειρωτών απάντησαν οι Έλληνες Φοιτητές. Οι τελειόφοιτοι της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών σημείωναν σε απάντησή τους στις 12 Δεκεμβρίου 1913 στην έκκληση των Ηπειρωτών συναδέλφων τους: "πρέπει απαξάπαντες οι φοιτηταί, αφήνοντας κατά μέρος τα πανεπιστημιακά μας καθήκοντα να αρπάξωμεν τα όπλα και να μεταβώμεν εις Ήπειρον και εκείθεν εκ των Ηπειρωτικών ορέων να αναφωνήσωμεν προς την πεπολιτισμένην Ευρώπην ως άλλοι Λεωνίδαί: Μολών λαβέ!". Οι φοιτητές εντάχθηκαν στους Ιερούς Λόχους με το σύνθημα "Λαός ελευθερωθείς δια του ξίφους δεν δουλούται δια του καλάμου"

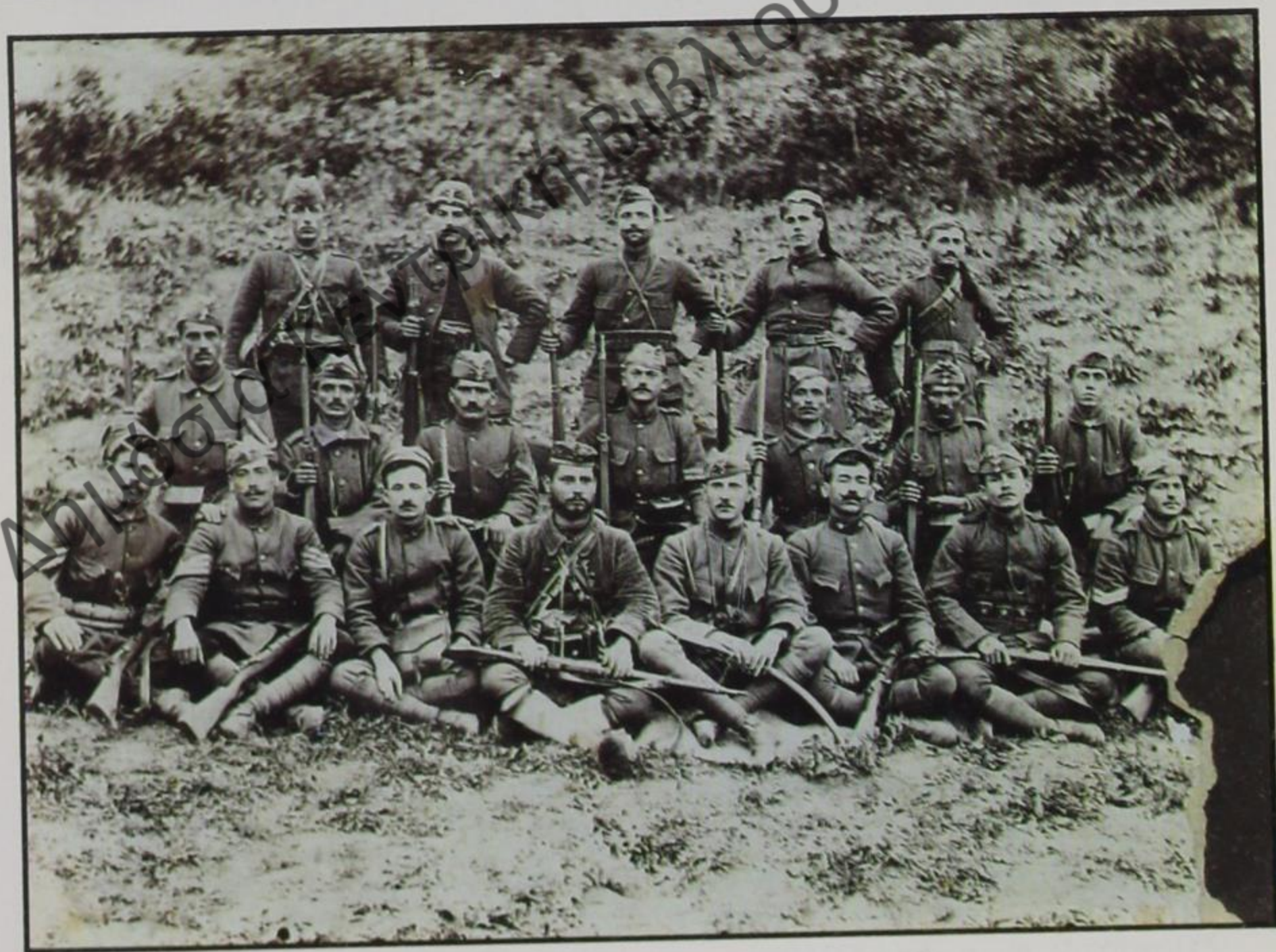
Ακόμη και οι μαθητές της Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννίνων άφησαν τα θρανία και εντάχθηκαν σε Ιερούς Λόχους.

Άλλα εθελοντικά σώματα προήρχοντο από την Ελλάδα, την Κύπρο, ακόμα και από τον Απόδημο Ελληνισμό της Αμερικής και της Αιγύπτου. Σώμα με διακόσιους Κρήτες με αρχηγό τον Βουλευτή Σφακίων Ιωσήφ Αναγνωστάκη εντάχθηκε και πολέμησε στον τομέα του Λεσκοβικίου, ενώ ο Μανούσσος Κούνδουρος υποσχέθηκε κάθε δυνατή βοήθεια στον Ηπειρωτικό Αγώνα.

Χαρακτηριστικό είναι το περιστατικό με το Λάκωνα υπολοχαγό Μιχ. Φουρίδη. Ο Φουρίδης με 250 Ευζώνους κατέλαβε το ατμόπλοιο "Αθηνά" και επιχείρησε να φτάσει στην Ήπειρο αφηφώντας τις απειλές της κυβέρνησης. Το αντιτορπιλικό "Θύελλα" τον καταδίωξε και τον ακινητοποίησε εμβολίζοντας το "Αθηνά". Οι Ευζώνοι αποβιβάστηκαν και παραδόθηκαν στον Ελληνικό Στρατό, ενώ ο Φουρίδης με μικρή ομάδα συναγωνιστών του κατόρθωσε να φθάσει στην Ήπειρο και να πολεμήσει.

Σύμπας ο Ελληνισμός στάθηκε στο πλευρό των αγωνιζομένων Ηπειρωτών, το Ελληνικό Κράτος όμως, δέσμιο του ευρωπαϊκού εκβιασμού και συνεπές προς την υπόσχεση περί μη ενισχύσεως του βορειοηπειρωτικού αγώνα, όχι μόνο δεν βοήθησε τους αυτονομιακούς αλλά προέβαλε σοβαρά εμπόδια.

Ανάμεσα στα εμπόδια αυτά, ο αποκλεισμός του λιμανιού των Αγίων Σαράντα, ο χαρακτηρισμός ως λιποτακτών των Ελλήνων αξιωματικών και στρατιωτών που εντάχθηκαν στον αγώνα, η σύλληψη και κακομεταχείριση "υπό τα όμματα των σαρκαζόντων Μουσουλμάνων" του Μητροπολίτη Κονίτσης Σπυρίδωνα από το διοικητή Κορυτσάς Κονδύλη, και τέλος η ένοπλη αντιπαράθεση με τους ιερολοχίτες κοντά στο Αργυρόκαστρο. Χαρακτηριστική ήταν η έκκληση του πρωθυπουργού Γ. Ζωγράφου προς την ελληνική κυβέρνηση: "προς Θεού, παύσατε τον άγριον διωγμόν, δώσατε διαταγάς ίνα αι Αρχαί ώσιν αμέτοχοι έστω και αδιαφορούσαι, αλλ' ουχί εχθρικάί..."

Επάνω: Κρήτες αγωνιστές στη Β. Ήπειρο. Αρχείο Αθ. Τσεκούρα.

Κάτω: Τμήμα Ιερού Λόχου. Αρχείο Ιδρύματος Βορειοηπειρωτικών Ερευνών, Ιωάννινα.

Το Πρωτόκολλο της Κέρκυρας - Β' Απελευθέρωση

Τρεις μήνες νικηφόρα προέλασης και απελευθέρωσης των βορειοηπειρωτικών πόλεων ανάγκασαν τους Αλβανούς να ζητήσουν τη διαμεσολάβηση των Ευρωπαίων οι οποίοι πρότειναν στην Αυτονομιακή Κυβέρνηση ανακωχή.

Η ανακωχή υπεγράφη και σε συνάντηση των αντιπροσώπων της Αυτονόμου Ηπείρου (Γ. Ζωγράφος, Αλ. Καραπάνος), με την αλβανική αντιπροσωπεία (Μεχδή Φράσερη) και τη Διεθνή Επιτροπή Ελέγχου, υπεγράφη στην Κέρκυρα το ομώνυμο Πρωτόκολλο (17 Μαΐου 1914). Η αλβανική πλευρά το απεδέχθη άνευ όρων. Οι αντιπρόσωποι της Ηπείρου το ενέκριναν εκτός από τους Χειμαρριώτες οι οποίοι εδέχοντο μόνο Ένωση με την Ελλάδα.

Το Πρωτόκολλο της Κέρκυρας είναι από τα σημαντικότερα διπλωματικά κείμενα διότι:

α) Αναγνωρίζεται από όλους η ελληνικότητα της περιοχής της Β. Ηπείρου στην οποία περιλαμβάνεται όχι μόνο η αναγνωρισμένη "μειονότητα" αλλά και η Χειμάρα, το Αργυρόκαστρο, οι Αγ. Σαράντα, η Κολώνια, το Λεσκοβίκι, η Πρεμετή, η Κορυτσά, η Βίγλιστα κλπ.

β) Ονομάζεται η περιοχή "Ηπειρος" και όχι "Αλβανία" και οι κάτοικοί της "Ηπειρώτες" και όχι "Αλβανοί". Μέσα από το διπλωματικό αυτό κείμενο ο όρος "Ηπειρος" και "Ηπειρώτης" και κατ'επέκταση και οι σημερινές προσωνυμίες "Βόρειος Ηπειρος" και "Βορειοηπειρώτης" αποκτούν όχι μόνο εθνολογική - γεωγραφική διάσταση αλλά και διπλωματική-πολιτική.

γ) Κατοχυρώνονται όλα τα βασικά, ανθρώπινα δικαιώματα: Θρησκείας, παιδείας, γλώσσας, αυτοδιοικήσεως, αυτονομίας.

Αλλά και μετά την υπογραφή του πρωτοκόλλου οι εχθροπραξίες συνεχίστηκαν μέχρι τον Οκτώβριο του 1914. Στη β' αυτή φάση του Αυτονομιακού Αγώνα, οι Αυτονομιακοί προσπάθησαν να ολοκληρώσουν την απελευθέρωση της Β. Ηπείρου φθάνοντας βορειότερα μέχρι το Βεράτι.

Η έναρξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και η έκκρουθη κατάσταση στην Αλβανία ανάγκασε τους Ευρωπαίους να επιτρέψουν την είσοδο του Ελληνικού Στρατού για την αποκατάσταση της τάξης. Έτσι στις 14 Οκτωβρίου 1914 ο Ελληνικός Στρατός ελευθερώνει για δεύτερη φορά τη Β. Ηπειρο.

Η αυτονομιακή Κυβέρνηση παραδίδει ευχαρίστως την εξουσία της στον ελευθερωτή στρατό και εκδίδει την τελευταία εγκυκλιό της στις 24 Οκτωβρίου 1914. "Ο Αγών ημών έληξε δια θριάμβου [...] Συν τη απελευθερωτική ανακαταλήψει της Β. Ηπείρου ακραδάντως πιστεύομεν ότι λήγει η ημετέρα αποστολή. Καταθέτοντες την εξουσίαν δεόμεθα τω Υψίστω όστις ηυλόγησε τον αγώνα ημών να τηρήση υπό την Αγίαν Του Σκέπην την Ηπειρον μας την προσφιλή, εν τοις κόλποις της Ελλάδος, της Μητρος μας Ελλάδος".

Ένα χρόνο αργότερα στις εθνικές ελληνικές εκλογές εκλέγονται για την Ελληνική Βουλή 16 Βουλευτές, από το Αργυρόκαστρο και την Κορυτσά.

Ο διχασμός, όμως, και η έλλειψη ομοψυχίας στην Ελλάδα έδωσαν την ευκαιρία στους ευρωπαίους προστάτες των Αλβανών να αποσπάσουν και πάλι τη Β. Ηπειρο από τον εθνικό κορμό.

Ανεφοδιασμός Αγ. Σοφάντα. Αρχείο Αθ. Τσεκούρα.

Η Βόρειος Ήπειρος υπό αλβανική κυριαρχία

Η Γ' Απελευθέρωση

Ο Ελληνισμός της Β.Ηπείρου μέσα στο Αλβανικό Κράτος υφίστατο απηνή διωγμό. Στη δεκαετία του 1920 ο αλβανικός εθνικισμός επέλασε εναντίον της Ορθόδοξης Εκκλησίας την οποία κατόρθωσε να αποκόψει πραξικοπηματικά από τη μητέρα Εκκλησία, το Οικουμενικό Πατριαρχείο και να την κάνει υποχείριο του. Στη συνέχεια προσπάθησε να επιβάλει ως λειτουργική γλώσσα παντού την Αλβανική, γεγονός που εν πολλοίς κατόρθωσε.

Στη δεκαετία του 1930 ο βασιλιάς Ζώγου επετέθη εναντίον της ελληνικής παιδείας: το σύνολο των ελληνικών σχολείων έκλεισε. Δάσκαλοι, γονείς, ακόμα και μαθητές διώχθηκαν. Τα μικρά βορειοηπειρωτόπουλα, σε ένδειξη διαμαρτυρίας απέχουν ολόκληρο σχολικό έτος από τα μαθηματά τους. Ο βορειοηπειρωτικός ελληνισμός προσφεύγει στο Διαρκές Δικαστήριο Διεθνούς Δικαιοσύνης (Χάγη) και δικαιώνεται. Ο Βασιλιάς Ζώγου υποχρεώνεται να επιτρέψει τη λειτουργία των ελληνικών σχολείων.

Η δεκαετία του 1930 τελειώνει με την Αλβανία να έχει γίνει Ιταλικό Προτεκτοράτο αναγνωρίζοντας την επικυριαρχία του Ιταλικού Στέμματος. Μάλιστα στις 10 Ιουνίου 1940 αναγνώρισε ότι βρίσκεται σε εμπόλεμη κατάσταση με τα κράτη με τα οποία πολεμά η Ιταλία. Έτσι στις 28 Οκτωβρίου 1940 στο πλευρό των ιταλικών μεραρχιών εισέβαλαν και αλβανικές εναντίον της Ελλάδος.

Ο νικηφόρος όμως ελληνικός στρατός προήλασε και πάλι νικηφόρα στη Β. Ήπειρο και έγινε δεκτός από τους Βορειοηπειρώτες ως Ελευθερωτής.

Για τρίτη φορά ελευθερώθηκε η Βόρειος Ήπειρος.

Μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου η Ελληνική Κυβέρνηση έθεσε το βορειοηπειρωτικό ζήτημα (για την ένωση της Βορείου Ηπείρου με την Ελλάδα) επίσημα στη Διάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων. Πολυμελής ελληνική αντιπροσωπεία υπό τον Πρωθυπουργό Κων. Τσαλδάρη μετέβη στο Παρίσι για να υποστηρίξει τις ελληνικές διεκδικήσεις. Το ζήτημα παραπέμφθη στο Συμβούλιο Υπουργών Εξωτερικών των Μεγάλων Δυνάμεων (Γαλλία, ΗΠΑ, Μ.Βρετανία και Ρωσία). Το Συμβούλιο ανέβαλε (1946) τη λήψη αποφάσεων για τρία ζητήματα: το αυστριακό, το γερμανικό και το βορειοηπειρωτικό. Τα δύο πρώτα βρήκαν τελικώς τη λύση τους το 1956 και το 1990· το τρίτο εκρεμμεί.

Ο ΕΛΛΗΝΟΙΤΑΛΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ
 Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΤΟΥ ΕΝΔΟΞΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΟΡΥΤΣΑΝ

Επάνω: Λαϊκή Εικόνα από την είσοδο του ελληνικού στρατού στην Κορυτσά το 1940. Εθνικό, Ιστορικό μουσείο, Αθήνα.

Κάτω: Νεκροταφείο Ελλήνων στρατιωτών στους Βουλιαράτες Αργυροκάστρου. Αρχείο ΣΦΕΒΑ.

Εποχή Χότζα

Με το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου εγκαθιδρύθηκε στην Αλβανία κομμουνιστικό καθεστώς με ηγέτη τον Ενβέρ Χότζα. Το καθεστώς Χότζα διακυβέρνησε την Αλβανία μέχρι το τέλος του 1990. Στα 45 χρόνια της κομμουνιστικής δικτατορίας, ο ελληνισμός της Ηπείρου υφίστατο τα πάνδεινα.

- Το 1967 καταργείται δια νόμου η θρησκεία. Ιερείς αποσχηματίζονται, φυλακίζονται και εκτελούνται, ακόμα. Ναοί γκρεμίζονται ή μετατρέπονται σε στάβλους, αποθήκες, κινηματογράφους ή και γυμναστήρια. Απαγορεύεται η δημόσια λατρεία αλλά και οποιαδήποτε προσωπική λατρευτική πράξη. Η θρησκευτική συνείδηση ποινικοποιείται και αντιμετωπίζεται ως προδοσία προς το κράτος. Απλή επίκληση του Θεού ή χάραξη σχήματος σταυρού επισύρει ποινή πολυετούς φυλάκισης.

- Η ελληνική παιδεία διώκεται. Για τα προσχήματα η ελληνική γλώσσα διδάσκεται υποτυπωδώς στις τέσσερις τάξεις του Δημοτικού σε πολύ λίγα χωριά. Στο Αργυρόκαστρο, στους Αγ. Σαράντα, στο Δέλβινο, στην Κορυτσά, στη Χειμάρρα, στον Αυλώνα, τα ελληνικά όχι μόνο δεν διδάσκονται αλλά και η χρήση τους στην καθημερινή ζωή έχει άσχημες συνέπειες για τον ομιλούντα. Τα σχολεία γίνονται χώρος συστηματικής προπαγάνδας για την αποχριστιανοποίηση και τον αφελληνισμό των μικρών παιδιών.

- Απαγορεύεται η επικοινωνία με την Ελλάδα. Ολόκληρη η Αλβανία είναι τυλιγμένη σε ηλεκτροφόρα συρματοπλέγματα ενώ στη θάλασσα τεράστιοι προβολείς ανιχνεύουν για τυχόν φυγάδες. Πολλές δεκάδες νέων ανθρώπων άφησαν την τελευταία τους πνοή αναζητώντας το δρόμο προς την ελευθερία.

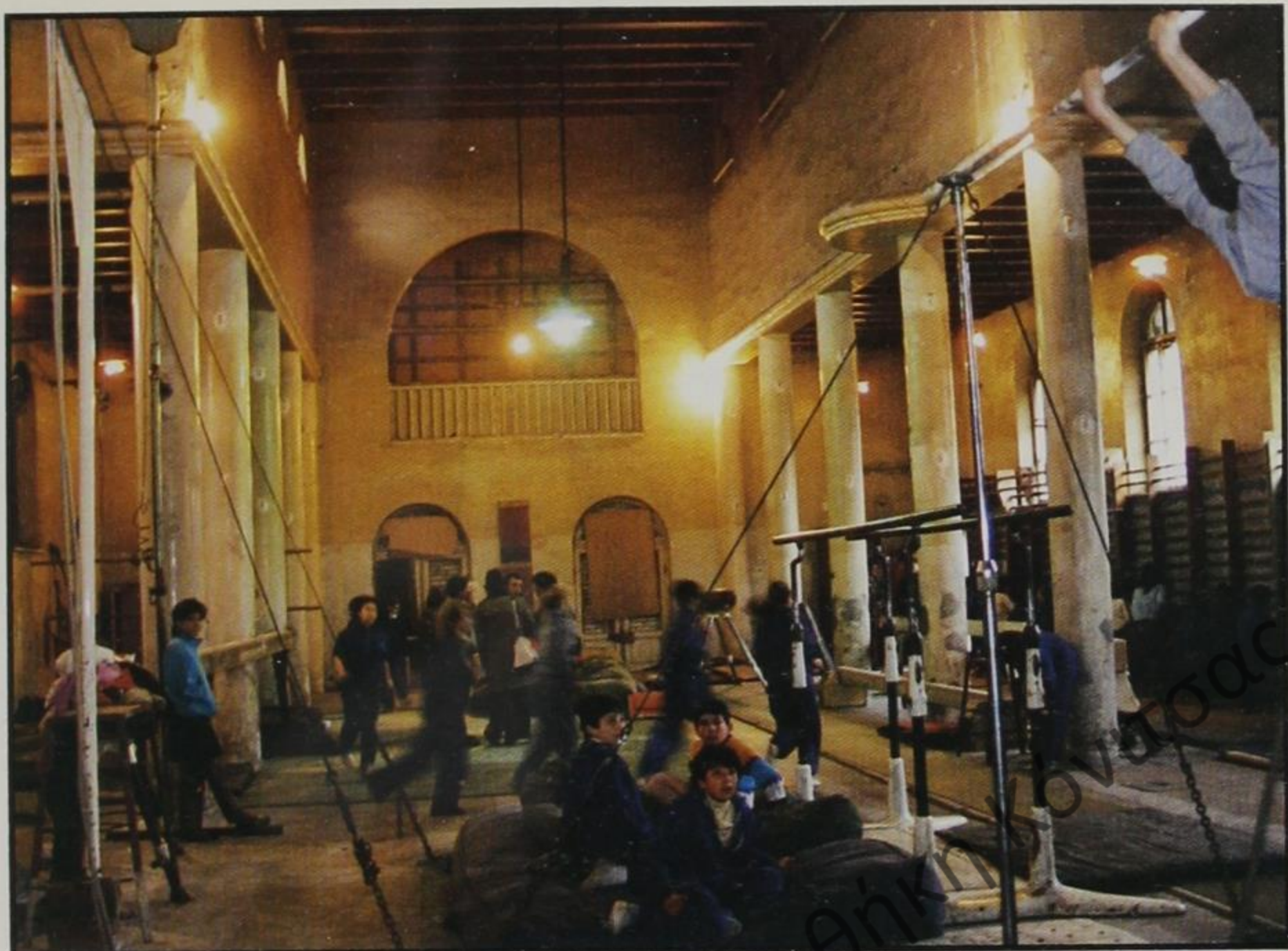
- Αρνούνται την ελληνική αυτοσυνειδησία των βορειοηπειρωτών.

- Η ελληνική οικογένεια διώκεται. Ενθαρρύνονται οι μικτοί γάμοι με μουσουλμάνους. Οικογένειες αντιδρώντων εκτοπίζονται στην Κεντρική και Βόρειο Αλβανία. Περισσότεροι από 100.000 υπολογίζονται οι εξόριστοι Έλληνες. Αλλάζουν υποχρεωτικά τα χριστιανικά ονόματα με μουσουλμανικά.

- Μεταφέρονται έποικοι Αλβανοί από το Βορρά και εγκαθίστανται με ιδιαίτερα προνόμια σε βορειοηπειρωτικά χωριά. Ανάμεσα σε ελληνοχώρια δημιουργούνται αμιγώς αλβανικά χωριά, με στόχο τη δημογραφική αλλοίωση.

- Σε 25.000 υπολογίζονται οι φυλακισμένοι επειδή θέλησαν να μείνουν Έλληνες και Χριστιανοί· πολλοί απ' αυτούς πέθαναν στις φυλακές.

Το τυρρανικό καθεστώς Χότζα διέλυσε ολόκληρο το λαό, στέρησε την ελπίδα. Η κατάρρευσή του αποκάλυψε στη διεθνή κοινότητα, αλλά και στην ελληνική κοινή γνώμη, το αληθινό πρόσωπο του και τα ανθρώπινα συντρίμια που άφησε στο πέρασμά του.

Επάνω: Η Μητρόπολη Τιράνων λειτουργεί ως γυμναστήριο. Φωτογραφία ανήμερα Χριστουγέννων 1990. Αρχείο ΣΦΕΒΑ

Κάτω: Ηλεκτροφόρα συρματοπλέγματα στα σύνορα με την Ελλάδα. Αρχείο ΣΦΕΒΑ

Σήμερα

Μετά απο 45 χρόνια δικτατορίας η μονοκρατορία του κομμουνιστικού κόμματος εξέλιπε. Όλοι πίστεψαν ότι ο Βορειοηπειρωτικός Ελληνισμός, θα μπορέσει, να ζήσει ελεύθερα όπως επιτάσσει η ιστορία και οι αγώνες του.

Δυστυχώς η αλβανική ηγεσία δέσμια του ζοφερού παρελθόντος της δεν έχει αποβάλει τον αυταρχισμό και την αυθαιρεσία. Ακόμα και σήμερα στην Αλβανία:

- Η Ορθοδοξία εμποδίζεται ν' αναπτυχθεί. Αμφισβητείται η εκλογή και ενθρόνιση του Αρχιεπισκόπου Τιράνων. Απαγορεύεται η είσοδος στους εκλεγμένους από το Οικουμενικό Πατριαρχείο Επισκόπους Αργυροκάστρου, Κορυτσάς, και Βερατίου. Η δημευμένη εκκλησιαστική περιουσία δεν αποδίδεται στην εκκλησία. Κανένα μοναστήρι δεν έχει επιστραφεί.
- Η ελληνική παιδεία συρικνώνεται. Ελληνικά σχολεία που ανοίξαν μετά την πτώση του κομμουνισμού έκλεισαν βίαια, ενώ με διάφορες προφάσεις μεγάλο μέρος των σχολείων που λειτουργούσαν την εποχή του Χότζα έχουν κλείσει σήμερα. Το μέλλον της ελληνικής παιδείας είναι ζοφερό.
- Το σύνολο, σχεδόν, των βορειοηπειρωτών που εργάζοντο στο αλβανικό δημόσιο έχει απολυθεί.
- Αλβανοί από το βορρά ή από το Κοσσυφοπέδιο μεταφέρονται και εγκαθίστανται σε βορειοηπειρωτικά χωριά. Ιδιαίτερα στην περιοχή των Αγ. Σαράντα έχουν μεταφερθεί εκατοντάδες οικογένειες και έχουν καταλάβει περιουσίες Ελλήνων.
- Η Ομόνοια, η πολιτική έκφραση του ελληνισμού, ουσιαστικά διαλύθηκε μετά τις φυλακίσεις των δημοκρατικά εκλεγμένων ηγετικών στελεχών της.
- Καθώς οι εξελίξεις δεν προοιωνίζονται ευοίωνες, ο ελληνισμός οδηγείται για άλλη μια φορά στη φυγή από τις προγονικές του εστίες.

Ο ρόλος του ελληνικού κράτους και όλων των Ελλήνων μπορεί να είναι καθοριστικός για να μην επιτρέψει τη περαιτέρω συρρίκνωση του ελληνισμού.

Επάνω: Μάθημα ελληνικών μέσα στην εκκλησία. Το κρυφό σχολειό ξαναζεί. Αρχείο ΣΦΕΒΑ.

Κάτω: Ο ελληνισμός διεκδικεί... Σωφράτικα Αργυροκάστρου. Αρχείο ΣΦΕΒΑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

48084

SB

ΑΘΗΝΑ 1995